

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут післядипломної освіти

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра психології

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри психології

_____ А. І. Яблонський

“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ
СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Керівник:

кандидат психологічних наук, доцент,
ОЛЬХОВЕЦЬКИЙ Сергій Миколайович

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор
КРАВЧЕНКО Оксана Олексіївна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала:

студентка VI курсу групи 666Мз
КОШИК Наталія Анатоліївна

(П.І.Б.)

Спеціальності:

053 «Психологія»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Психологія»

Миколаїв – 2024 рік

(повне найменування вищого навчального закладу)

ЗАТВЕРДЖУЮ

А.І.Яблонський

“ ” 2024 року

КОШИК Наталії Анатоліївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

- керівник роботи: ОЛЬХОВЕЦЬКИЙ Сергій Миколайович,

кандидат психологічних наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом вищого навчального закладу від

«25» вересня 2024 року № 249/1.

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) «21» листопада 2024 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: вступ, основна частина, висновок, список використаних джерел, додатки.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) згідно з планом кваліфікаційної роботи магістра.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) не планується

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	ОЛЬХОВЕЦЬКИЙ Сергій Миколайович, кандидат психологічних наук, доцент		
Розділ 1			
Розділ 2			
Розділ 3			
Висновки			

7. Дата видачі завдання 10.09.2024

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1.	Вступ до кваліфікаційної роботи	вересень 2024	
2.	Розділ 1. Теоретичний аспект психологічної корекції емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку	жовтень 2024	
3.	Розділ 2. Емпіричне дослідження емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку	жовтень 2024	
4.	Розділ 3. Програма психологічної корекції емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку	жовтень 2024	
5.	Висновки	листопад 2024	
6.	Переддипломна практика	02.09 – 15.09. 2024	
7.	Оформлення списку використаних джерел та літератури, додатків	листопад 2024	
8.	Попередній захист	21.11.2024	
9.	Рецензія на дипломну роботу	02.12.2024	
10.	Захист дипломної роботи	19.12 2024	

Студентка

Наталія КОШИК

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

Сергій ОЛЬХОВЕЦЬКИЙ

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	9
1.1 Психологічні особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості.....	9
1.2 Основні етапи розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку.....	16
1.3 Вплив факторів на розвиток та причини порушень емоційно-почуттєвої сфери дошкільнят.....	22
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	33
2.1 Огляд вибірки та особливості психодіагностичного інструментарію дослідження.....	33
2.2 Аналіз та обробка результатів діагностики емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку.....	42
Висновки до другого розділу.....	52
РОЗДІЛ 3 ПРОГРАМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	54
3.1 Розробка та впровадження психокорекційної програми для дітей дошкільного віку з емоційними порушеннями.....	54
3.2 Оцінка ефективності психокорекційної програми.....	75
Висновки до третього розділу.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дошкільний вік є критичним періодом у розвитку дитини, оскільки визначальні фундаментальні навички і характеристики формуються протягом цього часу. У дошкільному віці діти вивчають основи самообслуговування, соціальної взаємодії, комунікації та інших навичок, які є необхідними для подальшого самостійного життя, активно розвивають свої мовленнєві та мисленнєві здібності, що є основою для подальшого успіху в навчанні. Дошкільний вік відіграє ключову роль у формуванні соціальних навичок та адаптації до соціального середовища, сприяє розвитку творчих та художніх здібностей дітей через гру та експериментування. В цей період формуються емоційна стійкість, самоусвідомлення, розуміння власних почуттів, позитивне ставлення до навчання, цікавість світом та власною освітою. Діти в цьому віці освоюють основи моральних та етичних цінностей через взаємодію з родинним та соціальним оточенням. Період дошкільного віку є особливо важливим, оскільки встановлюються основи для подальшого когнітивного, соціального та емоційного розвитку дитини, формується емоційний інтелект та становлення основних соціальних навичок, що має довгострокові наслідки для загального розвитку особистості.

Емоційно-почуттєва сфера є однією з основних складових психічного розвитку дитини дошкільного віку. Саме в цей період закладаються базові механізми емоційної регуляції, формується здатність до співпереживання, емпатії, самоконтролю, а також відбувається засвоєння соціальних норм і правил поведінки. Емоційно-почуттєва сфера дітей дошкільного віку визначається як комплекс внутрішніх емоційних станів та здатність дитини сприймати, розпізнавати та виражати свої власні почуття. Ця сфера включає в себе формування основних емоцій, розвиток вміння спілкуватися та взаємодіяти з іншими на емоційному рівні, а також виявлення емпатії та розуміння почуттів оточуючих. Важливим елементом емоційно-почуттєвої сфери є також розвиток

самоусвідомлення та уміння адаптуватися до різних ситуацій, що вимагає розуміння та контролю власних емоцій. Таке комплексне формування емоційної компетентності визначає особистісний розвиток дитини та є ключовим для її соціальної адаптації та успішної взаємодії з оточуючим середовищем.

Сучасний світ, що характеризується високим темпом змін, інформаційним перевантаженням і частими стресовими ситуаціями, значно впливає на емоційний стан дітей. У дітей дошкільного віку можуть виникати емоційні порушення, спричинені різними чинниками: недоліками виховання, несприятливими сімейними умовами, незадоволення базових потреб дитини, психотравматичними ситуаціями, біологічними недоліками у розвитку та ін. Такі емоційні порушення у дошкільників можуть проявлятися через нестабільність емоцій, постійні зміни настрою, підвищену тривожність, виражений страх, агресивність та, іноді, замкненість у собі. Важливість цього дослідження підкреслюється також тим, що дошкільний вік є сензитивним періодом для формування емоційних і соціальних навичок. Несвоєчасна психологічна підтримка може призвести до поглиблення проблем у старшому віці, зокрема до труднощів у навчанні, конфліктності, зниження самооцінки та порушень міжособистісних взаємин. Тому, важливим є вчасно проведена діагностика таких порушень у дитини та надання відповідної психологічної допомоги.

Проблема емоційно-почуттєвого розвитку дітей дошкільного віку та його психологічної корекції є об'єктом активного вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Їхні дослідження акцентують увагу на важливості формування емоційної саморегуляції, розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок у дітей. Важливим підґрунтям для комплексного підходу до вивчення емоційно-почуттєвого розвитку дітей дошкільного віку, а також розробки ефективних програм психологічної корекції є досвід і напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: О. М. Войтовська, С. П. Дерев'янка, М. І. Замелюк, О. В. Карамишева, І. О. Кареліна, Д. О. Карпинська, О. Л. Кононко, А. Д. Кошелева, І. П. Лисенкова, С. Д. Максименко, М. О. Марценюк, С. О. Міліщук, І. В. Молодушкіна,

М. А. Нгуєн, К. А. Норвал, С. М. Ольховецький, Р. В. Павелків, О. І. Передерій, Н. С. Славіна, Н. П. Тарнавська, А. А. Теплюк, Л. А. Терещенко, Н. Д. Трофаїла, П. Л. Харіс, Л. П. Шкребтієнко, М. М. Шпак, Р. О. Язиніна та ін.

Попри визнання важливості емоційного розвитку, в педагогічній і психологічній практиці не завжди приділяється достатня увага корекції емоційно-почуттєвих порушень у дітей дошкільного віку. Існує потреба в систематизації та впровадженні ефективних методів і програм психологічної корекції, які враховують вікові та індивідуальні особливості дитини.

Таким чином, основні аспекти формування особистості, необхідність розуміння та підтримки психо-емоційного здоров'я дітей на ранніх етапах їхнього життя зумовило вибір актуальної теми дослідження «Психологічна корекція емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку».

Мета роботи полягає у теоретичному та емпіричному дослідженні особливостей розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку, розробці та впровадженні психокорекційної програми для дітей-дошкільників з емоційними порушеннями.

Відповідно до мети були визначені **завдання дослідження**:

- проаналізувати теоретичні аспекти психологічної корекції емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку;
- розглянути вибірку та особливості психодіагностичного інструментарію дослідження;
- провести експериментальне дослідження емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку;
- розробити психокорекційну програму для дітей дошкільного віку з емоційними порушеннями та перевірити ефективність її впровадження.

Предмет дослідження – особливості психологічної корекції емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – емоційно-почуттєва сфера дітей дошкільного віку.

Методи дослідження. У роботі для розв'язання поставлених завдань та забезпечення об'єктивності дослідження були застосовані теоретичні методи:

системно-структурний метод; метод теоретичного аналізу й узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження; метод порівняльного аналізу та узагальнення даних; емпіричні методи: метод наукового спостереження; метод психодіагностичного обстеження; ігрові методи; метод аналізу продуктів діяльності.

Для досягнення цілей дослідження застосовувався комплекс психологічних та ігрових методик для діагностики – комплексна методика діагностики емоційного інтелекту дітей-дошкільників Нгуена Мінь Анема (проективні методики «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій», «Три бажання»); шкали емоційної стабільності для оцінки стійкості емоційного стану дитини – методика «Який Я?» (за О.А. Білобрикіною), методика дослідження емоційного стану – методика кольоротерапії (за Є. Т. Дорофєєвою); методика визначення уміння називати і показувати свій емоційний стан «Мій настрій»; опитувальник вихователів «Емоційне благополуччя дитини в групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік); ігрова терапія – гра з ляльками-рукавичками «Емоційні пригоди» (авторська методика); методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія). Для обробки результатів дослідження використовувалися математико-статистичні методи.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Миколаївського Центру розвитку дитини «Паросток». Загальна кількість вибірки становила 15 дітей у віці 4-6 років, з них 6 хлопчиків та 9 дівчаток.

Теоретична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних основ емоційно-почуттєвого розвитку дітей дошкільного віку, вивченні чинників, що впливають на формування емоційної сфери та викликають певні порушення. Результати теоретичного дослідження можуть стати підґрунтям для подальших наукових розробок у сфері дитячої психології, психокорекційної роботи та розвитку емоційного інтелекту дітей-дошкільників.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та впровадженні ефективної психокорекційної програми для роботи з дітьми дошкільного віку,

які мають емоційні порушення. Результати експериментального дослідження можуть бути використані психологами, вихователями, вчителями та педагогами для покращення емоційно-почуттєвої сфери дітей, коригування їх емоційних станів, адаптації в колективі та гармонійного розвитку.

Апробація результатів дослідження:

- Лисенкова І. П., Кошик Н. А. Вплив факторів на особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку // Ольвійський форум – 2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Теоретико-методологічні основи розвитку когнітивної та емоційної сфер як фактор психічного здоров'я особистості : ХХІ Міжнар. наук. конф. 20–23 черв. 2024 р., м. Миколаїв : тези. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. С. 48-51.

- Кошик Н.А. Ефективні шляхи розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку // Могилянські читання – 2024 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : ХХVІІ Всеукр. наук.-практ. конф. : програма, Миколаїв, 6–10 листоп. 2024 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. (Подана до друку)

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи викладено на 80 сторінках комп'ютерного тексту (загальний обсяг роботи становить 117 сторінок), містить 6 таблиць, 10 рисунків та додатки на 20 сторінках. Список використаних джерел включає 85 найменувань українських та зарубіжних авторів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Психологічні особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості

Емоційно-почуттєва сфера особистості включає в себе різноманітні аспекти емоцій, почуттів, відчуттів та сприйняття світу. Розвиток цієї сфери є складним процесом, який включає в себе взаємодію генетичних, психологічних, соціокультурних та інших факторів.

Особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості включають в себе динамічний процес, що формується під впливом таких чинників, як генетика, оточення, культурні та соціальні чинники. Цей процес починається з дитинства, коли особистість вивчає базові емоції та навчається реагувати на них. З часом відбувається розвиток усвідомлення та контролю емоцій, а також збільшується емпатія та самосвідомість. Оточення відіграє значну роль у формуванні емоційної сфери, а негативні досвіди, такі як стрес або травми, можуть впливати на її розвиток. Важливим елементом є також процес саморегуляції, який дозволяє особистості керувати своїми емоціями і адаптуватися до різних життєвих ситуацій [8, с. 84].

Розвиток емоційно-почуттєвої сфери особистості є складним, неперервним і багатограним процесом, який впливає на всі аспекти життя людини, від особистісних взаємин до досягнень у навчанні та професійній діяльності і може тривати протягом усього життя, віддзеркалюючи накопичений досвід та взаємодію з оточенням [24, с. 118].

Для подальшого розуміння основних аспектів емоційно-почуттєвої сфери особистості, а особливо дітей дошкільного віку, варто розглянути визначення основних понять дослідження.

Згідно з теорією Л. Г. Терлецької, емоційна сфера включає широкий спектр внутрішніх індивідуальних переживань та почуттів. Вона виконує ряд функцій, таких як стимулююча, регулююча, оцінююча та заповнення нестачі інформації. Відповідно до цієї теорії, емоційна сфера представляє собою сукупність емоцій і почуттів, які розвиваються динамічно і мають якісні й кількісні аспекти. Крім того, вона нерозривно пов'язана з індивідуальними особливостями особистості, її моральними цінностями, мотивацією, поглядами на світ та здатністю до усвідомленого вольового контролю [67].

Тож, можна сказати, що емоційна сфера людини складається з емоційних переживань і почуттів. Кожне переживання включає в себе оцінку задоволення будь-якої потреби людини, а почуття виражають оцінку можливості конкретного об'єкта задовольнити цю потребу. В свою чергу, емоційні переживання людини можна розділити на емоції і емоційні стани [53, с. 61].

Емоції є одним з ключових елементів психічних процесів, які відображають сприйняття людиною об'єктивної реальності, її ставлення до навколишнього середовища і самої себе. Емоційний стан відзначається виразним суб'єктивним забарвленням і охоплює різноманітні переживання та відчуття людини - від страждань, спричинених травмами, до високих форм радощів і соціального відчуття життя [69, с. 288].

Згідно з сучасним психологічним тлумачним словником, емоції (походить від латинського *emovere* – викликати, збуджувати) - це психічне відображення у вигляді безпосереднього упередженого переживання змісту подій та ситуацій життя, що виходить зі схвалення їхніх об'єктивних характеристик відповідно до потреб особистості [57].

У педагогічному словнику зазначено, що емоції – це реакція людини на подразники, які впливають на них ззовні та всередині, характеризуються

вираженим суб'єктивним відтінком і охоплюють усі аспекти почуттів та переживань [49].

У «Психологічному словнику-довіднику» зазначається, що емоції є психічними станами та процесами, що виникають у людини і виявляються через їхні ситуативні переживання. Ці емоції відображають позитивне або негативне ставлення особистості до різних об'єктів та явищ навколишнього світу, до інших осіб та до самої себе [54].

Один із визначних психологів у світовій психології у сфері емоцій є Керрол Є. Ізард. Він провів обширне дослідження людських емоцій у різних аспектах. К. Ізард пояснює, як емоції становлять важливу частину людської свідомості, подій та процесів пізнання. Він проаналізував основні теорії та емпіричні дослідження, щоб об'єднати знання та вирішити проблеми у розумінні людських емоцій. К. Ізард вважає, що мімічні комплекси відіграють визначну роль у характеристиці емоцій і виділяє три основних компоненти: активність мозку та центральної нервової системи; робота поперечної мускулатури, що відповідає за мімічний і пантомімічний вираз; суб'єктивне переживання. Він досліджує взаємозв'язок між емоціями, пізнавальною діяльністю та активностями людини, а також стверджує, що емоція – це переживання, що викликає почуття, що стимулює та організовує сприйняття, мислення та дії [82].

Одним з провідних науковців в Європі у сфері дослідження емоцій є відомий польський психолог Я. Рейковський. Він зобразив теоретичну модель, у якій емоції розглядаються як різновиди процесів, що регулюють психологічну діяльність. Ця модель включає в себе три основні компоненти: емоційне збудження, знак емоції та її якість. Науковець зазначає, що емоційний процес виникає у відповідь на значимий вплив, що спричиняє зміни у психічних процесах, функціях тіла та активності особистості [59].

У своїх дослідженнях емоційної сфери особистості, С. Л. Рубінштейн виділяє три рівні:

- перший рівень - це органічна афективно-емоційна чутливість, яка пов'язана з фізичними відчуттями задоволення або невдоволення, обумовлені

органічними потребами. Ці відчуття можуть бути або спеціалізованими, які відображають окремі емоційні стани, або загальними, відображаючи загальне самопочуття людини, не пов'язане з конкретним об'єктом;

- другий рівень складають предметні почуття (емоції), коли людина усвідомлює причину своїх емоційних переживань. Почуття диференціюються залежно від предметної сфери, до якої вони відносяться, на інтелектуальні, естетичні та моральні. Цей рівень включає захоплення або відразу до певних предметів, а також любов або ненависть до конкретних осіб;

- на третьому рівні спостерігаються узагальнені почуття, які подібні за ступенем до загальних концепцій у мисленні. Сюди входить почуття гумору, іронії, піднесеності та трагічного. Хоча іноді вони можуть бути пов'язані з конкретними ситуаціями, однак частіше вони відображають загальні філософські установки особистості, їх характеризуються як світоглядні почуття [60].

Дослідниця Б. В. Присяжнюк розглядає емоційну сферу людини як комплексну систему внутрішніх та зовнішніх проявів, яка включає у себе емоційні переживання та їх виявлення у поведінці особистості, а під емоціями розуміє психічні враження, що виникають внаслідок безпосереднього сприйняття життєвих подій та ситуацій, які відображають відношення цих подій до особистих потреб та цінностей. [53, с. 61.].

З точки зору Т. С. Кириленка, емоційна сфера визначається як область чуттєвої та пристрасної сфери у психіці, де виникають та існують емоційні явища – емоції та почуття особистості, її емоційні реакції, властивості та стани. Ці явища відображають відношення людини до важливих для неї об'єктів, явищ і подій через переживання [24, с. 82].

Емоційний світ дитини, насичений почуттями та емоціями, істотно впливає на її внутрішнє життя та взаємодію з навколишнім світом. Ці емоційні переживання не тільки збагачують сприйняття дитиною реальності, але й мотивують її до дій, виступаючи регуляторами її поведінки. Духовний світ дитини дошкільного віку дуже різнобарвний, охоплюючи різноманітні стани,

емоції та почуття, котрі відповідають її потребі у емоційному зростанні. Емоції дозволяють дитині активно взаємодіяти з довкіллям, відчуваючи і передаючи свої враження через багатий спектр переживань. Коли оточуюче середовище відповідає її потребам і бажанням, це викликає позитивні почуття, такі як задоволення, радість або захоплення. Протилежно, неспівпадіння викликає негативне ставлення та емоції, такі як страх, смуток чи розчарування, що може стимулювати або пригнічувати активність дитини [38, с. 176].

Протягом перших семи років життя емоційний розвиток відіграє надзвичайно важливу роль у загальному психічному розвитку особистості. Хоча емоції залишаються значущими і на подальших етапах життя, проте на ранніх стадіях розвитку особливу роль відіграють саме вони, оскільки поведінка дитини в значній мірі ґрунтується на її емоційних станах. Сукупність емоційних переживань, які характеризують особистість, називають емоційним життям [38, с. 177].

Варто визначити, що емоційне життя – це особлива форма сприйняття світу дитиною, коли вона може класифікувати предмети та явища навколишнього середовища на "приємні" і "неприємні". У процесі вивчення світу і взаємодії з ним, дитина переживає різноманітні емоції: радість і сум, задоволення і незадоволення, захоплення і обурення, впевненість у собі, та скомність, сором і гнів та інші. Широкий спектр дитячих переживань, які відображають її ставлення до оточуючого світу, проявляється у її почуттях та емоціях. Часто ці переживання виникають у зв'язку з об'єктами, які стають важливими для дитини, оскільки вони впливають на задоволення її потреб або перешкоджають їм [26, с. 68].

Вивчення вікових особливостей емоційної сфери дітей має велике значення через тісний зв'язок між емоційним і когнітивним розвитком. Порушення в емоційному розвитку дошкільника може призвести до того, що він не зможе повноцінно використовувати свої здібності, зокрема інтелект, для подальшого росту. У дітей з емоційними проблемами переважають негативні емоції, такі як сум, страх, гнів, а також вони мають високий рівень тривожності, в той час як

позитивні емоції майже не виявляються. Це підкреслює необхідність контролю за емоційним розвитком дітей та можливість використання психокорекційних програм у необхідних випадках. Варто відзначити, що емоції в людини з'являються навіть до її народження [39, с. 149].

Емоційна сфера є важливою характеристикою дітей дошкільного віку. Згідно з Г. Урунтаєвою, особливостями емоційного розвитку дошкільників є: розвиток захоплення, зміна ролі емоцій у процесі діяльності; усвідомлення соціальних норм щодо виявлення почуттів; поступове формування загальних, розумних, більш усвідомлених почуттів, а також розвиток інтелектуальних, моральних та естетичних почуттів [72, с. 260].

Науковець М. А. Нгуен проводив дослідження психологічних особливостей розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку. Вчений зазначає, що здатність дитини сприймати емоційний стан іншої людини та враховувати його у власній діяльності та спілкуванні є ключовим емоційним новоутворенням, яке показує рівень розвитку емоційного інтелекту дошкільника. Згідно з результатами досліджень М. А. Нгуена, емоційний інтелект старших дошкільників складається з трьох компонентів: спрямованість уваги на світ людей і емоційний світ, емоційна орієнтація на інших, готовність враховувати емоційний стан інших у своїй діяльності [42; 78, с. 200].

Розвиток емоційно-почуттєвої сфери важливий для повного психічного розвитку дошкільників. Хоча емоції мають значення і на подальших етапах життя, проте на ранніх стадіях розвитку вони є важливим елементом у формуванні поведінки дитини дошкільного віку.

Вивчення розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку визначається необхідністю розуміння та підтримки психічного здоров'я дітей на ранніх етапах їхнього життя. Цей період є ключовим для формування емоційного інтелекту та становлення основних соціальних навичок, що має довгострокові наслідки для загального розвитку особистості [66, с. 214].

Розвиток емоційно-почуттєвої сфери пов'язаний із здоров'ям та загальним благополуччям дитини. Збереження психічного здоров'я на ранніх етапах життя

може мати важливі наслідки на подальший розвиток. Емоційно-почуттєва сфера важлива для загального психологічного розвитку дитини. Вона впливає на соціальну адаптацію, взаємодію з оточуючими та формування основ емоційного інтелекту [67, с. 118].

Емоційний стан дитини може впливати на її здатність навчатися. Розуміння емоційного стану дітей дошкільного віку може допомогти оптимізувати педагогічні методи та стратегії виховання [80, с. 124].

Отже, аналіз особливостей емоційно-почуттєвої сфери допомагає розкрити специфічні виклики та можливості дитини у досліджуваному віковому періоді.

Таким чином, проаналізувавши наукову літературу ми дійшли висновку, що вивчення психологічних особливостей розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості є важливим аспектом розвитку психологічних наук, оскільки емоції та почуття відіграють ключову роль у формуванні та регулюванні поведінки людини. Аналізуючи різноманітні дослідження та теорії, було з'ясовано, що розвиток емоційно-почуттєвої сфери проходить крізь певні етапи, кожен з яких характеризується своїми унікальними особливостями та викликами. Дослідження цієї сфери важливе для належного розуміння та підтримки психічного здоров'я особистості на всіх стадіях її життя.

1.2 Основні етапи розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку

Дошкільний вік – це період дитинства, який передує початку навчання у школі. Зазвичай він охоплює віковий діапазон від 3 років до приблизно 6-7 років. Цей період передує початку навчання в школі, і його відзначає великий потік розвитку фізичних, когнітивних та емоційно-соціальних змін у дітей. У цей час дитина активно вивчає світ навколо, розвиває різні навички та соціальні вміння через гру та взаємодію з оточуючим середовищем [16, с. 39].

Дошкільний вік вважається критичним періодом для розвитку емоцій та почуттів у дітей, оскільки в цей час формуються основні аспекти їхньої емоційно-психологічної сфери [68, с. 110].

Розуміння етапів розвитку цієї сфери може допомогти психологам, педагогам та батькам краще зрозуміти потреби та характеристики дитячої емоційності, а також розробляти ефективні підходи до її підтримки та розвитку.

Психологи зазначають, що період дошкільного віку у дітей характеризується наступними особливостями:

- значна емоційна насиченість впливає на пізнавальні процеси, такі як відчуття, сприймання, мислення та уяву. Також вона збагачує різні види діяльності, особливо гру та процес спілкування з дорослими і ровесниками;

- змінюється емоційний вміст, зокрема у виникненні особливих форм співпереживання та співчуття до інших людей, які мотивують виконання певних дій [19, с. 65];

- у процесі зростання дитина опановує «мову» емоцій і почуттів. Вона навчається висловлювати свої переживання за допомогою міміки, жестів, рухів та інтонацій голосу;

- емоційний розвиток, переживання дитини стають все більше вербалізованими, дитина може говорити, що вона образилась на когось, чи їй

боляче, однак вираження цих емоцій у висловленнях дитини залишаються досить лаконічними [78, с. 198].

- дитина проявляє безпосередність у своїй емоційній поведінці та не приховує своїх почуттів, але поступово навчається контролювати бурхливі та різкі вияви емоцій. Це означає, що вона починає розуміти, як потрібно вести себе у конкретній ситуації, і виявляє перші ознаки вольового контролю;

- у дитини поступово розвиваються соціальні, моральні, естетичні, інтелектуальні почуття. Вона починає розуміти, що таке хороше-погане, добре-зле, приємність-неприємність. емоції радості, зацікавлення, здивування тощо. Найголовніший чинником у сприянні дитячого розвитку є ігрова діяльність, яка є основною на певному віковому етапі. За допомогою гри, дитина пізнає всі емоції та можливі стосунки між людьми [2];

- виражається почуття допитливості, що активізує інтерес до пізнання у дітей, збуджуючи їхнє бажання отримати відповіді на безліч запитань, що стосуються оточуючого світу [78, с. 199].

Особливу увагу варто приділити особливостям емоційно-почуттєвої сфери дитини дошкільного віку та методам, які впливають на її розвиток на окремих етапах.

Перші емоції, пов'язані з фізіологічними потребами, дитина відчуває після народження, і в перших місяцях свого життя в неї вже можуть виникати негативні емоції [77, с. 76]. Починаючи з третього місяця може спостерігатися поява позитивних емоцій у формі "комплексу пожвавлення", тобто загального моторного збудження під час появи біля дитини дорослого, частіше – матері [1, с. 37]. З шостого місяця життя у дитини виникає незадоволення та образи, розвивається симпатія, яка є важливою передумовою для формування почуття любові, турботи, обов'язку та здивування. У дитини з'являються почуття симпатії, переважно до людей, які довго спілкуються з нею. Узагальнено кажучи, емоційні реакції дитини в ранньому віці є основним засобом взаємодії [77, с. 79].

Перші три роки життя дитини характеризуються формуванням почуттів до об'єктів, які вона не може бачити в даний момент, наприклад, вона може

відчувати сум за мамою. Також в цей період фіксується розвиток вищих почуттів. Н. Трофаїла наголошує на суттєвих змінах у емоційній сфері дитини у віці 2-3 років, які переважно викликані розширенням кола її спілкування з людьми, розвитком самостійності та оволодінням мовними навичками [70, с. 3]. Поступово емоційне наслідування, коли дитина автоматично копіює емоційний стан інших осіб, починає зменшуватися (діти, які активно занурені у свою діяльність, менше піддаються впливу емоційного стану інших). Також розвивається ігровий емоційний контакт з іншими дітьми, наприклад, через ігрове спілкування [29, с. 64].

Варто відзначити, що у дитини дошкільного віку емоції та почуття стають більш складними порівняно з раннім дитинством, проте вони переважно залежать від конкретних ситуацій. Це відбувається в основному через розширення її спілкування з іншими людьми, освоєння мовних навичок та розвиток навичок самостійності. Саме на цьому етапі відбувається соціалізація емоційної сфери, і найбільш виразно емоції і почуття проявляються у взаємовідносинах з близькими людьми, такими як батьки, вихователі та друзі [78, с. 198]

У віці 3-4 років дитина вже формує свою власну особистість. Вона виявляє свої вподобання та антипатії, і з кожним роком характерні риси її характеру розвиваються більш виразно. Дитина навчається краще висловлювати свої почуття словами, що допомагає їй уникати істерик. Хоча настрій дитини може змінюватися досить раптово, вона тепер частіше говорить про своє обурення або сум, ніж реагує істериками. Хоча дитина у трирічному віці може розуміти свої емоції, однак вона все ще має складнощі з їх контролем. Наприклад, якщо вона бачить щось смішне, вона може сильно сміятися, а якщо її щось засмутить чи розсердить, вона може заплакати. У цьому віці дитина ще не вміє ефективно керувати своїми емоційними імпульсами. Більшість її дій виражається тим, як вона відчуває. Наприклад, якщо вона хоче іграшку, вона може взяти її в однолітка. Якщо дитина хоче печиво, а ви кажете їй зачекати до обіду, вона може засмутитися. Для неї важко зрозуміти, що іноді потрібно відстрочити

задоволення, вона хоче все одразу. У віці 3–4 років дитина може реагувати на конфліктні ситуації б'ючи, кусаючи або штовхаючи. Такі дії виникають тому, що дитина ще не вивчила, як правильно виражати свої емоції у конфліктних ситуаціях. Тому завдання дорослого - допомогти їй зрозуміти, як виражати свої почуття адекватно та вирішувати конфлікти мирно [14].

Коли дитині виповнюється чотири-п'ять років, то в неї проявляються перші моральні дії, виникає зміна в емоційній сфері – з'являється сприйняття емоційного стану інших людей, що є основою співчуття, а також почуття обов'язку, співпереживання, здатність осмислювати свої вчинки, совість, почуття сорому - це стає основою мотивації дітей дошкільного віку. Також у цьому віці у дитини виникає здатність до ідентифікації, вона може враховувати як свою точку зору, так і думку інших людей, спостерігати та повторювати дії близьких людей [77, с. 121].

У такому віці у малюка розвивається почуття гумору. Він насолоджується жартами і може робити різні речі, щоб змусити людей сміятися. Також у дитини з'являється співчуття. Вона починає розуміти, що у інших також є почуття, і може помітити, коли хтось інший сумує або ображається. Дитина стає краще висловлювати свої почуття і контролювати їх. Також вона вміє керувати своєю поведінкою, уникати істерик та імпульсивних вчинків. Наприклад, вона може терпляче чекати своєї черги і запитати, перш ніж взяти щось у когось. Коли п'ятирічна дитина злиться, вона швидше висловить свою злість словами, ніж фізично або через істерику. Однак це також може мати й свої недоліки: дитина може почати використовувати грубі слова або обзиватися, коли вона злиться або сумує [14].

Соціальні емоції, які виникають у взаємодії з близькими людьми та в атмосфері сімейного життя, також розвиваються в цьому віці. Важливу роль в цьому процесі відіграють слова оцінки, які вживають дорослі. Такі слова, як "гарно", "добре", "соромно", "погано", "можна", "не можна", супроводжуються відповідними жестами, виразом обличчя та ставленням до ситуації та дитини, і стають сильними емоційними стимулами для дітей. У цьому віковому періоді

джерелом естетичних емоцій стають яскраві, мелодійні, блискучі та кольорові предмети та явища навколишнього середовища. Діти особливий інтерес проявляють до казок, віршиків та музики [70, с. 5].

Дитячі запитання в передшкільному віці вважаються вченими як проява інтелектуальних емоцій. Даний етап розвитку у дітей характеризується вираженням задоволення від отримання відповіді на запитання, які їх цікавили [36, с. 38].

У дошкільному віці діти поступово збагачують свій емоційний світ, раціоналізують свої почуття і стають більш стійкими та глибшими у виявленні власних емоцій. У цей період відбувається формування вищих почуттів, адже діти починають розуміти і відчувати світ більш повно. Специфіка емоцій у дошкільному віці обумовлена змінами у діяльності дитини та взаєминами з навколишнім середовищем. У віці 4-5 років розпочинається формування почуття обов'язку, розвивається радість відкриттів та подив через інтенсивне зростання допитливості. Для забезпечення повноцінної життєдіяльності та нормального психічного розвитку важливим є емоційне благополуччя. Емоційні переживання в цей період виникають через події, людей або явища, що оточують дитину. Пізнаючи світ, дошкільник виражає різні почуття: радість, обурення, горе, захоплення. Все, що сприймається дитиною, викликає в неї емоційну реакцію. Дитина дошкільного віку поступово вчиться самостійно виражати свої емоції, оскільки саме в цей період формується її здатність управляти своїми емоціями та діями. Без спеціального навчання вона не вміє виражати свої почуття та емоційні переживання [46, с. 402].

У дошкільному віці діти навчаються розпізнавати емоції за зовнішніми проявами, такими як міміка, жести та поведінкові особливості. Дослідники О. А. Прусакова та Є. А. Сергієнко, досліджуючи цей процес, вказують на те, що у дітей ця здатність розвивається від зовнішньої орієнтації, коли вони сприймають емоції як реакцію на ситуацію, до внутрішньої, коли вони беруть до уваги не лише саму ситуацію, але й потреби та бажання інших людей. Це дозволяє дітям краще розрізняти та розуміти емоційні стани, як свої, так і інших

людей, а також усвідомлювати причини їх виникнення, включаючи складні емоційні комплекси [56, с. 25].

У дітей в такому віці розвивається емоційна уява – це особлива психічна діяльність, яка є сукупністю афективних та когнітивних процесів, на думку Л. С. Виготського [4]. Така емоційна здатність дає змогу дитині передбачати різні сценарії своїх дій, а також переживати їх на емоційному рівні. Це емоційне передбачення, відповідно до результатів дослідження О. В. Запорожця, має ключове значення у формуванні моральної поведінки у дошкільників [20].

У дошкільному віці дитина набуває більш широкого та різноманітного емоційного досвіду, що включає формування емоційного ставлення до себе, інших людей та оточуючого середовища в цілому. Це виявляється у специфічних реакціях та проявах емоційної поведінки дитини під час соціальної взаємодії та спілкування з іншими дітьми та дорослими [78, с. 200].

Варто додати, що розвиток емоційної сфери у дітей дошкільного віку складається з певних напрямів:

- розширення спектру емоцій та вражень, що сприймаються, і збагачення емоційного досвіду;
- формування загального емоційного фону в психічній сфері дитини;
- зміни у виразі почуттів та емоцій дитини: вона вчиться виражати свої відчуття за допомогою невербальних засобів, таких як погляди, жести, посмішки; навчається виражати свої почуття словами, хоча це може бути обмеженою мовою; вона вчитиметься контролювати виразність своїх емоційних реакцій; розуміє, як себе вести у різних ситуаціях [36, с. 39].

У дітей у цьому віці спостерігається поступовий розвиток механізмів емоційної регуляції:

- довільність емоційних процесів, що включає здатність до саморегуляції безпосередніх бажань та їх відповідність поставленим цілям;
- емоційне передбачення, яке дозволяє дитині передбачати можливі наслідки своїх дій перед їх здійсненням;
- вербальне вираження емоційних станів;

– корекція емоцій, що полягає в регулюванні поведінки старшого дошкільника через внутрішні мотиви [37].

Варто підсумувати, що у дошкільному віці діти найчастіше обирають способи поведінки, керуючись своїми емоціями, оскільки вони супроводжують їхні думки та дії, регулюють їхню практичну та мисленнєву діяльність, а також додають навколишньому світові значення та красу.

Таким чином, вивчення емоційно-почуттєвої сфери дітей в дошкільному віці на окремих етапах розвитку може покращити розуміння особливостей розвитку дітей, вплинути на формування педагогічних стратегій та програм для покращення їхнього благополуччя та розвитку, надати корисну інформацію для розробки ефективних педагогічних підходів та порад для батьків, вчасно діагностувати та провести профілактичну або корекційну роботу з дітьми, які мають порушення емоційно-почуттєвої сфери або схильність до неї.

1.3 Вплив факторів на розвиток та причини порушень емоційно-почуттєвої сфери дошкільнят

Вплив різноманітних факторів, таких як соціальне оточення, сімейні умови, індивідуальні особливості та виховання, на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку викликає серйозний інтерес у галузі психології та педагогіки та визначається комплексною взаємодією кількох ключових чинників.

У розвитку дитячих емоцій важливу роль відіграють способи, якими вони реагують на різноманітні впливи навколишнього середовища. Наприклад, навіть з раннього дитинства навколишнє середовище може спричиняти виявлення негативних емоцій. Якщо такі ситуації стали повторюватися, то негативні емоції можуть закріпитися, тоді як інші, позитивні, можуть стати менш помітними. Найгіршим варіантом може бути, коли негативні емоції поєднуються зі станом

задоволення. В такому випадку негативні емоції можуть стати стійкими і важко піддаються корекції. Тому надзвичайно важливо, щоб у період дошкільного віку дитина виявляла різноманітні емоції, як позитивні, так і негативні. Проте бажано, щоб кількісно переважали позитивні емоції, такі як радість, подяка, захоплення, співчуття та інші [38, с. 174].

Забезпечення переважання позитивних емоцій у дітей у дошкільному закладі та в сімейному оточенні можливе, якщо обидві сторони виховного процесу взаємодіють та спільно працюють над цією метою. Одним з ключових чинників, який впливає на емоційний стан дитини, є оточуюче середовище. Зазвичай в організації простору в сімейному оточенні та дошкільному закладі акцент робиться на створенні ігрових зон (у дитячому садку) та нагромадженні іграшок, одягу, електронних пристроїв, предметів побуту (у сімейному господарстві). Таку орієнтацію можна назвати предметно-розвивальною, але насправді дитина вимагає більш емоційно-розвиваючого середовища, яке сприяє повному і різноманітному розвитку її емоційної сфери. Це важлива передумова для подальшого гармонійного та успішного зростання, а також для встановлення емоційних зв'язків з оточуючими людьми [26, с. 69].

За І. Мельничук, емоційні особливості у період дитинства змінюються внаслідок взаємодії з оточуючим світом. Під час цього періоду, разом із відчуттям задоволення або незадоволення, у дитини виникають складніші емоції, які визначаються тим, наскільки вона виконує свої обов'язки, яке значення мають її дії для інших людей, і наскільки вона дотримується правил поведінки [39, с. 153].

Вплив різних факторів на розвиток емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку є визначальним. Серед таких факторів варто виділити соціальне середовище, сімейні умови, індивідуальні особливості та виховання.

Соціальне оточення та умови життя відіграють ключову роль у формуванні емоційного розвитку дитини. Постійне переживання та прояв певних емоцій ведуть до розвитку характерних рис особистості. Так, наприклад, досвід постійного страху у сімейному середовищі, наприклад, через крики або фізичне

покарання, може закріпити у дитини тривожність як сталу особистісну характеристику [38, с. 177]. В. Сухомлинський акцентував на важливості уваги та ніжності в дитинстві, зазначаючи, що відсутність тепла та любові у сім'ї робить дитину байдужою до всього прекрасного та доброго. Він підкреслював, що хоча школа не здатна повністю замінити сім'ю або матір, але коли вдома дитина не отримує достатньої ласки, вихователям необхідно проявити особливу увагу і турботу до такої дитини [63, с. 92].

Соціальне середовище відіграє вагомую роль у розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку, враховуючи їхню участь у взаємодії з однолітками, дорослими та іншими членами оточення. Такий вплив формує основні аспекти емоційного інтелекту та визначає ступінь соціальної адаптації малюків. Соціальне середовище дитсадка чи групи дошкільного віку є важливим фактором для формування соціальних навичок та емоційної стабільності. Взаємодія з однолітками допомагає дитині вчитися виражати свої емоції, розвивати емпатію, а також навички співпраці та вирішення конфліктів. Спілкування з дорослими, такими як вихователі чи батьки, визначає ступінь безпеки та довіри для дитини. Позитивна та підтримуюча реакція дорослих на емоційні вияви дитини стимулює формування її емоційної стабільності та допомагає в освоєнні стратегій регуляції емоцій [77, с. 76].

Родинне середовище визначає емоційний клімат для дитини. Сімейні відносини, стиль виховання та рівень підтримки в сім'ї можуть впливати на розвиток самопочуття та важливих аспектів емоційної сфери дитини. Малюки вивчають емоційні вирази, спостерігаючи за емоційними реакціями оточення. Це може впливати на те, як вони розпізнають та виражають свої власні емоції. Соціальні норми та культурні особливості оточення формують основу для розуміння та вираження емоцій. Вони впливають на те, як дитина реагує на різні ситуації та взаємодіє з іншими [9, с. 35].

Отже, соціальне середовище визначає емоційну реакцію та самовираження дитини, впливаючи на ключові аспекти її емоційно-почуттєвого розвитку.

Розуміння цього впливу є важливим для створення оптимальних умов для розвитку дітей дошкільного віку.

Саме у віці дошкільника, коли психіка ще нестійка і здатність до вивчення нового дуже висока, розвиток емоційного інтелекту може відбуватися найбільш ефективно, особливо за умови наявності підтримуючого середовища. Так, значущу роль у розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку відіграють сімейні умови, які впливають на формування емоційної стійкості, самопізнання дітей та їх здатності до взаємодії з оточуючим світом [21, с. 93].

Аналіз впливу сімейного середовища (емоційного зв'язку між дитиною та членами її сім'ї, відчуття дитиною згуртованості сім'ї тощо) допоможе зменшити можливий негативний вплив цих аспектів на розвиток емоційного інтелекту дитини, зосередити увагу батьків і вихователів на ключових аспектах, які впливають на емоційне зростання дитини у сімейному колі [9, с. 35].

Сімейна атмосфера, стиль виховання, рівень підтримки та спілкування у сім'ї мають далекосяжні наслідки для психічного здоров'я та соціальної компетентності дитини. Батьки відіграють активну роль у формуванні у дитини навичок управління власними емоціями та реакціями. Підтримка та вияви любові у сім'ї сприяють формуванню позитивного емоційного стану та створюють базу для безпечної емоційної виразності у дитини. Сімейні конфлікти можуть впливати на емоційний комфорт та здатність дитини вирішувати конфлікти власними зусиллями. Слід додати, що розлучення, переїзди та інші кризові сімейні ситуації можуть викликати стрес у дитини та впливати на її емоційний стан [23, с. 72].

Отже, сімейні умови визначають фундаментальні аспекти емоційно-почуттєвого розвитку у дітей дошкільного віку, впливаючи на їхнє внутрішнє самопочуття, вміння взаємодіяти з іншими та вирішувати конфлікти. Важливо враховувати ці аспекти при створенні сприятливого середовища для психологічного здоров'я та розвитку малюків.

Варто додати, що вагому роль у розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку відіграє вплив індивідуальних особливостей дитини, адже

кожна дитина є унікальною зі своїм характером, темпераментом та розумовими здібностями. Особистісні риси дитини впливають на сприйняття та вираження емоцій. Особливості характеру, темпераменту та індивідуальні реакції можуть визначати, як дитина реагує на різні ситуації та як формується її емоційна компетентність. Таким чином, темперамент впливає на те, наскільки легко дитина піддається стресам і як швидко відновлює свій емоційний стан. Діти з високою чутливістю можуть сприймати інтенсивніше різні подразники, що впливає на їхню емоційну реакцію, натомість, діти з низькою чутливістю можуть бути менш реактивними на зовнішні впливи, що також впливає на їхні емоційні вияви. Особисті життєві ситуації можуть залишати значний слід у емоційному розвитку та формуванні почуттів у дитини. Деякі діти можуть виявляти більшу готовність до емоційно насичених ситуацій, в той час як інші можуть бути більш обережними. Тобто індивідуальні особливості дитини можуть впливати на розвиток навичок розпізнавання і вираження власних емоцій, виявлення різних стратегій регулювання своїх емоцій, ефективність взаємодії та вираження емоцій [26, с. 70].

Врахування цих індивідуальних особливостей допомагає батькам та педагогам створювати індивідуалізовані підходи до розвитку емоційно-почуттєвої сфери кожної дитини.

Останнім, але найвизначальнішим фактором у формуванні та розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку є виховання.

Спосіб взаємодії з дітьми, надання підтримки та встановлення правил допомагає сформувати основи емоційного інтелекту та соціальної компетентності. Виховання визначає, як діти розпізнають та реагують на свої емоції, взаємодіють з оточенням та розвивають навички саморегуляції. Позитивний та підтримуючий стиль виховання сприяє емоційному благополуччю дитини. Чіткі правила та консистентність допомагають встановити структуру та безпеку. Важливо, щоб діти відчували, що їхні емоції розуміються та приймаються, що створює основу для здорового розвитку

емоційного інтелекту. Регулярні спільні активності та ритуали створюють можливість для позитивного спілкування та зміцнення взаємин у сім'ї [21, с. 94].

Основними функціями виховання, як фактору розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку є:

- навчити дитину ефективно реагувати на стрес та регулювати свої емоції, що сприяє формуванню психологічної стійкості;
- підтримка активної взаємодії з іншими дітьми та дорослими, розвиток соціальних навичок та емпатії;
- підтримка та розуміння індивідуальні особливостей дитини, сприяння формуванню позитивної самооцінки та впевненості;
- підтримка вираження емоцій через мистецтво та гру, розвиток творчості та самовираження [9, с. 36].

Виховання, орієнтоване на розвиток емоційно-почуттєвої сфери, є фундаментом для становлення здорової та емоційно стійкої особистості дитини. Здатність до емоційного розуміння та ефективної взаємодії з оточенням визначається не лише індивідуальними особливостями, але і тим, як виховано та підтримано цей процес в сімейному та навчальному середовищі [80, с. 125].

Доречно зауважити, що діти старшого дошкільного віку потребують позитивної оцінки від дорослих та активного спілкування. Позитивна реакція дорослих сприяє їхньому щасливому настрою, тоді як відсутність позитивного відгуку може призвести до сумного або роздратованого настрою. Недостатнє визнання може викликати появу проявів страху та гніву, що свідчить про невиконання важливих соціальних потреб. Це негативне емоційне становище дитини описується як емоційне неблагополуччя [36, с. 40]. Тому оточуючим, в першу чергу педагогам та батькам, важливо усвідомлювати, що вони мають справу з організмом дитини, що постійно розвивається та з мозком, який ще перебуває в стадії дозрівання та розвитку. Однак, потенційні можливості психіки дитини в цьому віці є надзвичайно потужними [64, с. 201].

Отже, важливо створити таку емоційну систему, яка забезпечить необхідні позитивні зміни у дитини цього віку через обдуманий виховний вплив, при цьому

беручи до уваги фізичні та психо-емоційні зусилля, які необхідні дитині. Існують випадки, коли емоційний розвиток дитини може бути невідповідним: діти, що мають певні переживання через зовнішні впливи, можуть бути несприйнятливими до емоцій інших людей. Навіть при нормальному розвитку емоційної чутливості діти можуть показувати слабку емоційну відповідь на інших. У ситуаціях, коли емоційний стан дитини порушений і її поведінка не відповідає загальноприйнятим нормам, дорослі мають стабілізувати внутрішній стан дитини, адаптувати його через власні дії та ставлення [6, с. 187].

Вивчення вікових особливостей емоційної сфери дітей має велике значення через тісний зв'язок між емоційним і когнітивним розвитком. Порушення в емоційному розвитку дітей дошкільного віку може призвести до того, що вони не зможуть використовувати свої інтелектуальні здібності для подальшого зростання. У дітей з емоційними проблемами переважають негативні емоції, виражений високий рівень тривожності, тоді як позитивні емоції майже не виявляються. Тому, важливим є контроль за емоційним розвитком дітей і можливість використання психокорекційних програм у необхідних випадках [53, с. 61].

Як зазначає С. М. Ольховецький, вивчення тривожності та її формування на різних вікових етапах важливе для розуміння розвитку емоційної сфери людини та виникнення стійких рис характеру. Високий рівень тривожності може бути ознакою передневротичного стану і сприяти розвитку психологічних проблем, таких як делінквентна та адиктивна поведінка. Оскільки тривожність стає стійкою рисою в підлітковому віці, психологічна корекція тривожності на ранніх етапах розвитку є надзвичайно важливою [45, с. 150].

Досліджуючи розвиток емоційної сфери у дітей дошкільного віку, науковці визначають основні чинники, що призводять до емоційних порушень.

Психологиня А. Д. Кошелева класифікує емоційні порушення у дві категорії:

- перша категорія охоплює дітей, які легко втрачають емоційний баланс і схильні до швидкої збудженості. Вони не можуть контролювати свої емоції, що

призводить до порушення їхньої поведінки. Під час конфліктів з ровесниками їхні реакції можуть бути бурхливими: плач вголос, глибока образа або вибухи гніву. Проте, загалом, їхнє ставлення до інших дітей залишається дружелюбним;

- друга категорія включає дітей, які мають постійне негативне ставлення до спілкування. Вони уникають безпосереднього контакту з ровесниками, але на відстані продовжують спостерігати за подіями, що відбуваються в групі [29, с. 165].

За Г. М. Бреславом у дітей дошкільного віку можуть бути наступні емоційні порушення:

- брак емоційної децентрації у дитини, нездатність до співпереживання;
- не вміння дитини налаштовуватися на емоційний стан іншої людини, співпереживати їй та розуміти її почуття;
- дефіцит уміння до емоційної саморегуляції, тобто дитині важко відчувати почуття провини [3].

Таким чином, розподіл емоційних порушень базується на двох аспектах, куди може входити емоційний дискомфорт дитини: відносини з оточуючими та особистісний внутрішній світ переживань дитини [68, с. 7].

Виділяють біологічні, психологічні та соціально-психологічні фактори, які призводять до появи емоційних порушень у дітей [15].

Серед біологічних чинників варто виокремити генетичні фактори, індивідуальні особливості дитини, загальну слабкість, спричинену захворюваннями. Все це сприяє появі невротичних реакцій та реактивних станів дитини. Психологічними факторами, які спричиняють емоційні розлади, є своєрідність емоційно-почуттєвої сфери дитини, порушення її реакції на зовнішні подразники, незрілість уміння контролювати свою поведінку [15].

Також, до причин емоційних порушень можна віднести особливості спілкування дитини з однолітками, сім'єю, дорослими тощо [13, с. 255].

Підхід до виховання дітей, які виявляють значну емоційну нестабільність, втомлюваність та непосидючість, має базуватися на ефективних методах профілактики та психофізичній релаксації. Такий вплив може здійснюватися за

допомогою психологічних тренінгів, які передбачають навчання методам контролю та регулювання власної емоційної сфери через психологічну гімнастику [64, с. 202].

Таким чином, в дошкільному віці дитина стає активним учасником емоційних відносин, формується її здатність емоційно реагувати на дії дорослих і ровесників, а також уміння співчувати іншим. Ефективний розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей цього віку потребує організованої роботи, орієнтованої на заохочення дітей виражати своє ставлення до різних подій, їхніх станів і переживань, викликаних цими подіями; обговорення дорослими про емоції, стани, переживання та почуття – як про власні, так і про чужі; а також навчання дітей ефективно висловлювати негативні емоції та знаходити способи їх подолання. Загальний вплив перелічених факторів може мати довготривалі наслідки на формування емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку та визначати їхню психологічну стійкість і соціальну адаптацію у подальшому житті. Розуміння цих взаємодій може бути корисним для розробки програм інтервенцій та підтримки для поліпшення емоційного розвитку у дітей.

Висновки до першого розділу

Вивчення психологічних особливостей розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості є важливим аспектом розвитку психологічних наук, оскільки емоції та почуття відіграють ключову роль у формуванні та регулюванні поведінки людини. Аналізуючи різноманітні дослідження та теорії, було з'ясовано, що розвиток емоційно-почуттєвої сфери проходить крізь певні етапи, кожен з яких характеризується своїми унікальними особливостями та викликами. Дослідження цієї сфери важливе для належного розуміння та підтримки психічного здоров'я особистості на всіх стадіях її життя.

Аналіз особливостей емоційно-почуттєвої сфери допомагає розкрити специфічні виклики та можливості дитини у дошкільному віці, який вважається критичним періодом для розвитку емоцій та почуттів у дітей, адже в цей час формуються основні аспекти їхньої емоційно-психологічної сфери. У дошкільному віці дитина набуває більш широкого та різноманітного емоційного досвіду, що включає формування емоційного ставлення до себе, інших людей та оточуючого середовища в цілому.

Вивчення емоційно-почуттєвої сфери дітей в дошкільному віці на окремих етапах розвитку може покращити розуміння особливостей розвитку дітей, вплинути на формування педагогічних стратегій та програм для покращення їхнього благополуччя та розвитку, надати корисну інформацію для розробки ефективних педагогічних підходів та порад для батьків, вчасно діагностувати та провести профілактичну або корекційну роботу з дітьми, які мають порушення емоційно-почуттєвої сфери або схильність до неї.

Вплив різних факторів на розвиток емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку є визначальним. Серед таких факторів варто виділити соціальне середовище, сімейні умови, індивідуальні особливості та виховання. Важливо створити таку емоційну систему, яка забезпечить необхідні позитивні зміни у дитини цього віку через обдуманний виховний вплив, при цьому беручи

до уваги фізичні та психо-емоційні зусилля, які необхідні дитині. Існують випадки, коли емоційний розвиток дитини може бути невідповідним: діти, що мають певні переживання через зовнішні впливи, можуть бути несприйнятливими до емоцій інших людей. Навіть при нормальному розвитку емоційної чутливості діти можуть показувати слабку емоційну відповідь на інших. У ситуаціях, коли емоційний стан дитини порушений і її поведінка не відповідає загальноприйнятим нормам, дорослі мають стабілізувати внутрішній стан дитини, адаптувати його через власні дії та ставлення.

Порушення в емоційному розвитку дітей дошкільного віку може призвести до того, що вони не зможуть використовувати свої інтелектуальні здібності для подальшого зростання. У дітей з емоційними проблемами переважають негативні емоції, виражений високий рівень тривожності, тоді як позитивні емоції майже не виявляються. Тому, важливим є контроль за емоційним розвитком дітей і можливість використання психокорекційних програм у необхідних випадках.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Огляд вибірки та особливості психодіагностичного інструментарію дослідження

На основі аналізу теоретичних аспектів емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку в першому розділі, було доведено, що емоції та почуття відіграють ключову роль у формуванні та регулюванні поведінки людини, а розвиток емоційно-почуттєвої сфери особистості проходить крізь певні етапи, кожен з яких характеризується своїми унікальними особливостями та викликами. Дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку емоційних реакцій, коли дитина вчиться розпізнавати, виражати та контролювати свої емоції та почуття. Визначення психологічної стійкості, соціальної адаптації та формування емоційно-почуттєвої сфери дошкільників залежить від впливу різноманітних факторів, таких як соціальне оточення, сімейні умови, індивідуальні особливості та виховання. Психологічна корекція емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку спрямована на розвиток емоційного інтелекту, емоційної грамотності, соціальної адаптації та допомагає завчасно попередити емоційні порушення у дітей. Зважаючи на вищевикладене, дослідження емоційно-почуттєвої сфери дошкільників є основою для проведення експерименту.

Дослідження проводилося на базі Миколаївського центру розвитку «Паросток». Загальна кількість вибірки становила 15 дітей, з них п'ять дівчаток у віці 4-5 роки, чотири дівчинки 5-6 років та шість хлопчиків 4-6 років (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Характеристика респондентів

№	Ім'я	Стать	Вік
1	Діана	Дівчинка	4 роки
2	Софія	Дівчинка	4,6 років
3	Єва	Дівчинка	4 роки
4	Злата	Дівчинка	5,6 років
5	Даша	Дівчинка	4 роки
6	Оля	Дівчинка	5 років
7	Поліна	Дівчинка	5,6 років
8	Соломія	Дівчинка	6 років
9	Діана	Дівчинка	6 років
10	Олег	Хлопчик	4,6 років
11	Максим	Хлопчик	4 роки
12	Денис	Хлопчик	5 років
13	Всеволод	Хлопчик	6 років
14	Олександр	Хлопчик	4,6 років
15	Павло	Хлопчик	5 років

Основною метою експериментального дослідження було емпірично дослідити розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку.

Експериментальне дослідження складалося з трьох частин: проведення констатувального експерименту та здійснення формувального експерименту, щоб перевірити ефективність психокорекційного впливу.

Для досягнення мети було визначено наступні етапи експериментального дослідження:

- 1) здійснити підбір психодіагностичних методик для діагностики емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку (4-6 років);
- 2) проведення констатувального експерименту з метою визначення початкового стану емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку;

3) проаналізувати результати констатувального експерименту;

4) провести формувальний експеримент: розробити та впровадити психокорекційну програму для дітей дошкільного віку з емоційними порушеннями;

5) дослідити зміни емоційної сфери у дітей після корекційного впливу.

Для досягнення цілей експериментального дослідження було використано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів: системно-структурний метод; метод теоретичного аналізу й узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження; метод порівняльного аналізу та узагальнення даних; метод наукового спостереження; метод аналізу продуктів діяльності; метод математичної статистики.

Для досягнення цілей дослідження були обрані наступні психологічні та ігрові методики для проведення констатувального та формувального експерименту:

1) комплексна методика Нгуена Мінь Анема:

- проєктивна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» (Додаток А);

- проєктивна методика «Три бажання» (Додаток Б);

2) методика «Який Я?» (за О.А. Білобрикіною) (Додаток В);

3) методика кольоротерапії (за Є. Т. Дорофєєвою) (Додаток Г);

4) методика «Мій настрій» (Додаток Д);

5) опитувальник вихователів «Емоційне благополуччя дитини в групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік) (Додаток Е);

6) ігрова терапія – гра з ляльками-рукавичками «Емоційні пригоди» (авторська методика) (Додаток Ж);

7) методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія).

Значну роль у діагностиці стану розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку відіграють проєктивні методики з використанням малюнку та кольору.

Проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуена Мінь Анема сприяє визначенню емоційної спрямованості дитини, а саме на що або на кого дитина спрямовує свою увагу найбільше: на об'єкти навколишнього світу, на людей взагалі або на їхні емоційні переживання зокрема. Таким чином, дітям даються листочки з намальованими геометричними фігурами (до трьох – коло, овал, трикутник) та 15 хвилин часу, протягом якого вони мали домальовати, на власний розсуд, до зображених фігур будь-які деталі з метою логічного до завершення малюнку [78, с. 201].

Аналіз результатів дослідження дасть змогу визначити низький, середній та високий рівень емоційного інтелекту, що визначається наступним чином:

- низький рівень (0 балів) мають діти, які домальовали різноманітні предмети зі свого оточуючого середовища (це може бути квітка, сонце, м'яч, дерево, тварина тощо);
- середній рівень (1-2 бали) мають діти, які зобразили на малюнку людину, що говорить про соціальну спрямованість дитини дошкільного віку;
- високим рівнем (3-6 балів) володіють діти, які намальовали людське обличчя з вираженими емоціями, що дає змогу визначити розвинений емоційний інтелект у дитини [78, с. 201].

Проективна методика «Три бажання» Нгуена Мінь Анема допомагає визначити емоційну спрямованість дитини на себе або на інших людей. Таким чином, дитині дають аркуш паперу, олівці та пропонують наступне: «Уявіть, що у вас є золота рибка, яка може виконати ваші три будь-які бажання. Намалюйте їх!». Обробка результатів дитячих малюнків відбувається так:

- 0 балів – якщо малюнка немає, дитина не може визначитися, що вона хоче;
- 1 бал – якщо те, що зображено на малюнку – для самої дитини;
- 2 бали – якщо зображене на малюнку стосується інших людей.

Підрахувавши отримані бали, визначається рівень розвитку емоційного інтелекту дитини: 0-3 бали – низький рівень, 4 бали – середній, 5-6 балів – високий [78, с. 202].

Методика «Який Я?» (за О.А. Білобрикіною) спрямована на виявлення емоційної спрямованості загальної самооцінки дитини. Дитині називають сім характеристик певних емоційних показників, серед яких вона повинна обрати лише один: найкращий; гарний; дуже гарний; такий самий, як усі діти; іноді поганий, іноді хороший; не знаю, ніякий; поганий; найгірший. Психолог говорить дитині: «Послухай уважно те, що я тобі зараз буду говорити, і потім обери лише одне слово, яке найбільше описує тебе». Після цього дитині голосно повторюються всі характеристики декілька разів. Відповіді дитини інтерпретуються наступним чином:

- якщо дитина обирає показник «найкращий, гарний, дуже гарний», то це означає позитивний знак загальної самооцінки. Цей вибір є найбільш соціально бажаним;
- вибір «такий, як і всі» відноситься до невизначеного (нейтрального) показника емоційного забарвлення загальної самооцінки. Такий вибір означає недостатній розвиток почуття самоцінності;
- показники «іноді поганий, іноді хороший» означають амбівалентний (суперечливий) емоційний знак самооцінки. Це означає відсутність конкретності в саморозвитку дитини;
- варіант «не знаю, ніякий» характеризує індіферентну (байдужу) емоційну спрямованість самооцінки. Такий результат говорить про несформованість системи ціннісних орієнтирів;
- категорії «поганий, гірший за всіх» визначають негативний емоційний знак самооцінки дитини. Цей результат вказує на втрату дитиною почуття індивідуальної та соціальної самоцінності [17, с. 51].

Докторка психологічних наук, професорка І. П. Лисенкова зазначає, що образотворче мистецтво дає змогу дитині відобразити свої думки, почуття та емоції. Створення малюнків сприяє розвитку емоційно-рухової координації, оскільки воно включає в себе взаємодію різних психологічних процесів [32].

Значну роль у визначенні особливостей емоційно-почуттєвої сфери та виявленні когнітивних порушень у дітей відіграє методика кольоротерапії.

Дослідниця Н. Погосова відмічає, що згідно з результатами спостереження гіперактивна дитина частіше за все обирає синій колір, тобто підсвідомо вона хоче відпочинку, натомість пасивні діти нададуть перевагу червоному кольору, який означає життєву енергію та активність [32; 51].

Таким чином, малювання, ліплення, театральні вистави дають дітям можливість виразити свої емоції та думки через творчість, сприяючи емоційному розвитку.

Розглянемо методику дослідження емоційного стану – методику кольоротерапії (за Є. Т. Дорофєєвою). Метою діагностики є оцінка емоційного стану дитини через зміну чутливості за основними трьома кольорами. У ході дослідження дитині дають три карточки різного кольору: синього, червоного та зеленого (С, Ч і З) і пропонують розкласти їх по черзі за бажанням від першої до третьої. За результатами психодіагностики психолог заповнює протокол на кожну дитину та фіксує варіанти зміни кольорів, в результаті чого аналізується стійкість психічного емоційного стану дитини [58, с. 8].

Обробка даних проводиться згідно оцінки емоційного стану за типом зміни кольорової чутливості. Відповідно до порядку розташування кольорів результати можуть бути різними (Додаток Г).

Отже, емоційний стан може бути позитивним (якщо дитина обере 1 або 2 варіант), нейтральним (при виборі 3 або 4 варіантів), негативним (5 або 6 варіант) [58, с. 9].

Методика «Мій настрій» направлена на визначення уміння називати і показувати свій емоційний стан. Дитині пропонується показати різні емоції та назвати їх: коли дитина весела, сумна, сердита, ображена, зла. За кожен правильно показаний настрій виставляється по 1 балу, за правильно названий настрій – ще по 1 балу. Результати сумуються. Набрана кількість балів свідчить про рівень уміння дитини розрізняти і називати свій емоційний стан (табл. 2.2.) [47, с. 109].

**Рівень уміння розрізняти і називати свій емоційний стан
(за методикою «Мій настрій»)**

Кількість балів	Ступінь вираженості (рівень)
10 балів	Дуже високий рівень
8-9 балів	Високий рівень
4-7 балів	Середній рівень
2-3 бали	Низький рівень
0-1 бал	Дуже низький рівень

Опитувальник вихователів «Емоційне благополуччя дитини в групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік). Дане опитування проводиться з вихователем групи дитячого садка. Вихователям пропонується опитувальник із 13-ма твердженнями (Додаток Ж). Якщо на більшість питань, отримано позитивну відповідь, то дитина відчувається емоційно комфортно, благополучно. Якщо більшість відповідей є негативними, то це свідчить про відсутність емоційного комфорту, наявність травмувальної емоційної ситуації [58, с.18].

Використання ігор та активних занять є одним із найефективніших методів для вивчення емоцій дітей та розвитку їхніх відносин з іншими. Через гру діти вчаться розуміти власні почуття, виражати їх, а також емпатію та взаєморозуміння з іншими. За допомогою рольових ігор діти можуть імітувати різні життєві ситуації, вчитись розуміти й виражати емоції, співпереживати та реагувати на почуття інших, взаємодіяти з іншими в контрольованих умовах, сприяючи розвитку соціальних навичок і емоційного розуміння. Ігри, які стимулюють емпатію, допомагають дітям уявляти себе на місці іншої людини, розвиваючи здатність співпереживати. Спільні ігри та активності, що вимагають взаємодії та співпраці, розвивають соціальні навички та здатність працювати в команді. За допомогою імітації, під час ігри діти показують різні емоції, а інші учасники вгадують, що вони намагаються виразити, що дає змогу їм навчитися розпізнавати та називати почуття [41].

З'ясувати причини відхилень у поведінці дітей, їх діяльності, емоційному розвитку допомагає творчий характер арт-терапевтичних занять. Творча терапія дає змогу дітям самовиражатися, застосовувати мистецтво для передачі почуттів, емоцій дитини, досліджувати та гармонізувати свій внутрішній світ. Варто додати, що окрім художньої творчості, для розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку актуальним є застосування таких видів арт-терапії, як танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія [7, с. 58].

Таким чином, було проведено ігрову методику з ляльками-рукавичками: «Емоційні пригоди» з метою допомогти дітям дошкільного віку виразити та розпізнати різні емоції через гру з ляльковим театром.

Важливими методами психологічного впливу, направленими на гармонійний розвиток дітей дошкільного віку є казкотерапія, музикотерапія, танцювально-рухова терапія та мульт-терапія. Вказані методи дають змогу дитині зрозуміти як правильно висловлювати свої емоції, допомагають розвинути їхню емоційно-почуттєву сферу.

Казкотерапія є однією із вербальних варіантів арт-терапії [34]. В основі казкотерапії лежить казка, яка розвиває у дитини емоційний інтелект, уяву, творчість, формує моральність та соціальні навички, знижує тривожність, допомагає розслабитися. У казках наявні емоційні ситуації, які допомагають дитині зрозуміти свої почуття, навчитися відрізняти добро від зла, розуміти, що таке мораль, справедливість та етичні цінності, правильно комунікувати, дружити, вирішувати конфлікти, моделювати різні ситуації та пропонувати варіанти їх рішення, допомагати один одному, як герої казкових історій. За допомогою казки, у дитини розширюються межі уяви та фантазії, створюються нові образи, ідеї, розвивається креативність [18, с. 42].

Мульт-терапія використовує мультфільми як засіб для роботи з емоційно-почуттєвою сферою дітей, а також допомагає дітям краще зрозуміти свої емоції та почуття, навчитися правильній поведінці завдяки візуальним образам, що передаються через мультфільми [61, с. 189].

Мультфільми, через своїх героїв, показують дітям у зрозумілій формі емоції та переживання, стимулюють розвиток мови, словникового запасу, підвищують увагу, розвивають комунікативні навички, логічне мислення, формують модель правильної поведінки.

Одним із видів арт-терапії є танцювально-рухова терапія, яка для розвитку соціальної, емоційної, когнітивної та фізичної сфери дитини використовує рух і танці. Завданням цієї терапії є спонукання дитини до спонтанності, розвитку рухливості, боротьби із заниженою самооцінкою, сором'язливістю, страхом перед невдачею, зажатістю тощо [7, с. 58].

Танцювально-рухова терапія зазвичай супроводжується музикою. Музикотерапія є активною (безпосередня участь дитини у процесі співу, музикуванні, рухах) та пасивною (прослуховування музичних творів, що позитивно впливає на загальне самопочуття дитини) [7, с. 59].

Таким чином, використання ігрової терапії, активних занять та комплексне застосування різних видів арт-терапевтичних методів сприяє загальному розвитку дитини, її емоційно-почуттєвої сфери, допомагає їй краще розуміти себе та інших, розвиває комунікативні навички та сприяє формуванню здорових відносин.

Слід зазначити, що кожна дитина унікальна, і проведення психодіагностики допомагає зрозуміти її індивідуальні потреби, сильні та слабкі сторони в емоційному розвитку. Психодіагностика дозволяє вчасно виявити будь-які проблеми або ризики в розвитку емоційної сфери дитини, що дозволяє почати ранні втручання та підтримку. Результати психодіагностики можуть надати батькам та вихователям корисну інформацію щодо потреб та розвитку їхніх дітей, що сприяє підтримці та співпраці у вихованні. Тому, діагностика стану розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку за допомогою психодіагностичних методик є важливим етапом у забезпеченні їхнього повного та гармонійного розвитку.

2.2 Аналіз та обробка результатів діагностики емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку

Наступним етапом психодіагностичного дослідження є кількісний та якісний аналіз результатів діагностики емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку, що були отримані у ході роботи.

Проективною методикою «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуена Мінь Анема нами було визначено рівень емоційного інтелекту та емоційної спрямованості дитини.

Таким чином, за результатами тестування 15-ти дітей, було визначено, що менша частина з них (6 дітей) домальовали геометричні фігури і отримали малюнки, на яких були зображені м'ячик, сонце, будинок, квіточка, котик, дерево. У 5-х дітей на малюнках були зображені люди (сама дитина, мама, тато) Четверо дітей намалювали людське обличчя, яке передає емоції (у вигляді смайликів).

Результати тестування відображені на рис. 2.1.

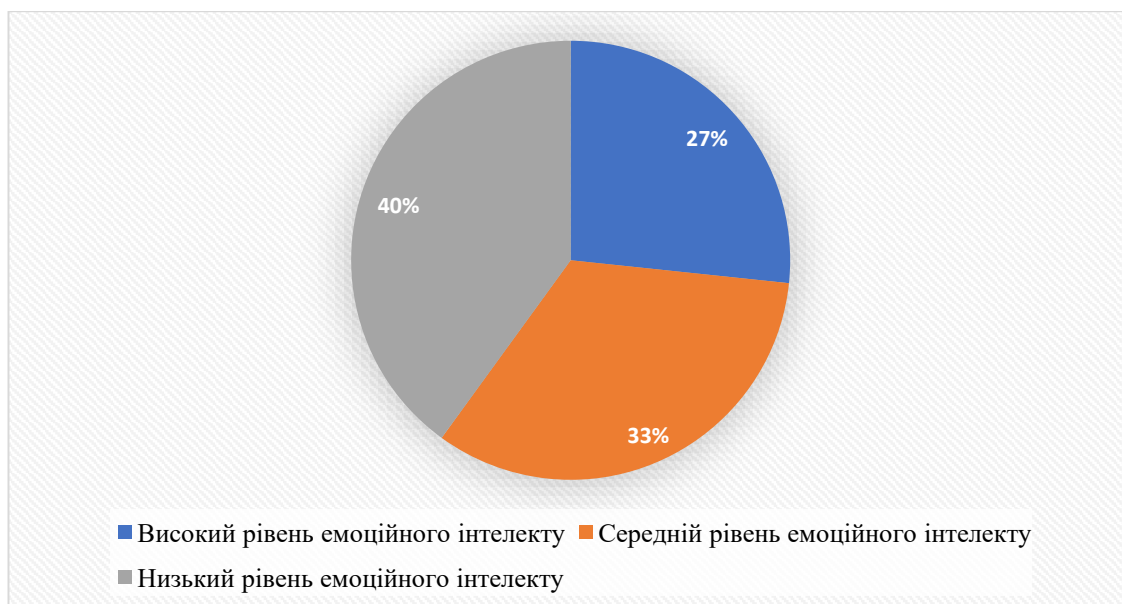


Рис. 2.1. Результати дослідження емоційного інтелекту дітей дошкільного віку за проективною методикою «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуена Мінь Анема

Отже, як бачимо, майже половина дітей (40%) має низький рівень емоційного інтелекту, а третина дітей (33%) мають середній рівень емоційного інтелекту, що свідчить про емоційну спрямованість дитини на оточуючі предмети та людей в цілому. Більшість з цих дітей – молодшого дошкільного віку. Варто зазначити, що найменша кількість – це діти з високим рівнем емоційного інтелекту, спрямованим на емоційні переживання людини – 27 %. Діти з такими результатами тестування – переважно старшого дошкільного віку (5-6 років): Поліна 5,6 р., Соломія 6 р., Всеволод 6 р., Павло 5 р. Такий показник свідчить про розширення кола спілкування, контактів дитини, її кругозору.

Результати дослідження рівня емоційного інтелекту та емоційної спрямованості дітей дошкільного віку за проективною методикою «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуена Мінь Анема дозволяють стверджувати, що більшість (73%) дітей дошкільного віку мають незначні уявлення про емоції, їх емоційна чутливість має свої межі, і вони не здатні сповна розуміти деякі емоційні стани.

За результатами аналізу рівня емоційного інтелекту та емоційної спрямованості дітей на себе чи на інших людей за допомогою проективної методики «Три бажання» Нгуена Мінь Анема, всі суб'єкти дослідження справилися із завданням, однак діти малювали не по три бажання, а по одному чи по два, тому що решту бажань не могли згадати. Таким чином, нам вдалось визначити, що восьмеро дітей (незалежно від віку) зобразили на малюнку перемогу України та бажання, щоб близькі люди жили довго та щасливо. Решта дітей (семеро) намалювали власні бажання – весілля, великий будинок, гроші, море.

Результати дослідження висвітлені на рис. 2.2.

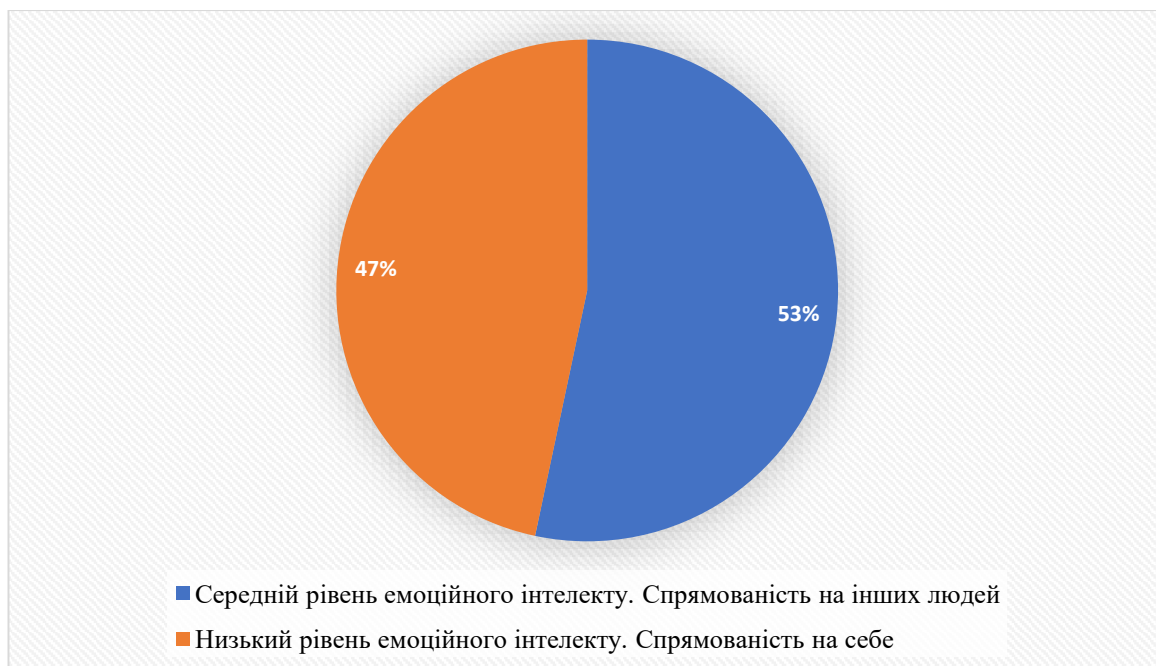


Рис. 2.2. *Результати дослідження емоційного інтелекту дітей дошкільного віку за проективною методикою «Три бажання» Нгуена Мінь Анема*

Отже, з діаграми видно, що високого рівня емоційного інтелекту ні в кого не визначено, тому що згідно з цією методикою, дитина мала намалювати три бажання і відповідно отримати за це від 1 до 6 балів. Однак, дітям вдалось намалювати одне глобальне або два бажання і отримати за це максимум до 4 балів. Тому, за результатами переважає середній та низький рівень емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з показниками від 0 до 4 балів.

Детальний аналіз показав, що в більшості дітей дошкільного віку присутня здатність до емоційної децентрації (тобто вміння враховувати почуття та емоції інших людей), що сприяє розвитку емпатії у дитини та розумінню взаємин між людьми. Слід зазначити, що більшість малюнків було спрямовано на найскорішу перемогу України у війні з ворогом. Тобто, діти бажають, перш за все, спокою та безпеки як для себе, для своєї родини, так і для всієї України.

З метою виявлення емоційної спрямованості загальної самооцінки дитини було застосовано методику «Який Я?» (за О.А. Білобрикіною).

Результати тестування показані у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Результати дослідження емоційної спрямованості загальної
самооцінки дитини за методикою «Який Я?» (автор О.А. Білобрикіна)**

№ з/п	Ім'я дитини, вік	Відповідь дитини	Результат – емоційний знак
1	Діана, 4 р.	Така, як і всі діти	Нейтральна (невизначена) оцінка
2	Даша, 4 р.	Дуже гарна	Позитивна оцінка
3	Максим, 4 р.	Такий, як і всі діти	Нейтральна (невизначена) оцінка
4	Єва, 4 р.	Гарна	Позитивна оцінка
5	Софія, 4,6 р.	Гарна	Позитивна оцінка
6	Злата, 5,6 р.	Коли як: іноді гарна, іноді погана	Амбівалентна (суперечлива) оцінка
7	Олег, 4,6 р.	Гарний	Позитивна оцінка
8	Денис, 5 р.	Не знаю, ніякий	Індиферентна (байдужа) оцінка
9	Олександр, 4,6 р.	Дуже гарний	Позитивна оцінка
10	Оля, 5 р.	Така, як і всі діти	Нейтральна (невизначена) оцінка
11	Павло, 5 р.	Гарний	Позитивна оцінка
12	Всеволод, 6 р.	Коли як: іноді гарна, іноді погана	Амбівалентна (суперечлива) оцінка
13	Поліна, 5,6 р.	Дуже гарна	Позитивна оцінка
14	Соломія, 6 р.	Найкраща	Позитивна оцінка
15	Діана, 6 р.	Така, як і всі діти	Нейтральна (невизначена) оцінка

Аналіз відповідей дає можливість підсумувати, що з 15 опитаних дітей, 8 мають позитивний знак загальної самооцінки, що є найбільш соціально бажаним

результатом. У чотирьох дітей невизначений (нейтральний) показник емоційного забарвлення загальної самооцінки, тобто їх почуття самоцінності ще недостатньо розвинуте. Двоє дітей характеризуються амбівалентним (суперечливим) емоційним знаком самооцінки, що свідчить про відсутність конкретності в саморозвитку дитини. Індиферентна (байдужа) емоційна спрямованість самооцінки притаманна одній дитині, що говорить про її несформованість системи ціннісних орієнтирів.

Таким чином, у роботі з дітьми дошкільного віку важливо створити середовище, де кожна дитина відчуває себе цінною та важливою. Варто зосереджуватися на індивідуальних здібностях та успіхах дітей, відходячи від порівнянь, що можуть підривати їхнє почуття самоцінності. Похвала та підтримка з боку оточуючих можуть значно вплинути на розвиток впевненості в собі у дитини.

Для оцінки емоційного стану дитини через зміну чутливості за основними трьома кольорами було використано методику кольоротерапії (за Є. Т. Дорофєєвою). Результати діагностики відображені у загальному протоколі (таблиця 2.4.).

Таблиця 2.4.

**Результати оцінки емоційного стану дитини за методикою
кольоротерапії (автор Є.Т. Дорофєєва)**

№	Ім'я дитини, вік	Порядок розташування кольорових карток			Результат: назва емоційного стану
		1 картка	2 картка	3 картка	
1	Діана, 4 р.	Зелений	Червоний	Синій	Нейтральний
2	Даша, 4 р.	Червоний	Зелений	Синій	Позитивний
3	Максим, 4 р.	Зелений	Червоний	Синій	Нейтральний
4	Єва, 4 р.	Червоний	Зелений	Синій	Позитивний
5	Софія, 4,6 р.	Червоний	Зелений	Синій	Позитивний

Продовження таблиці 2.4

6	Злата, 5,6 р.	Синій	Зелений	Червоний	Негативний
7	Олег, 4,6 р.	Червоний	Зелений	Синій	Позитивний
8	Денис, 5 р.	Синій	Зелений	Червоний	Негативний
9	Олександр, 4,6 р.	Червоний	Зелений	Синій	Позитивний
10	Оля, 5 р.	Зелений	Червоний	Синій	Нейтральний
11	Павло, 5 р.	Червоний	Зелений	Синій	Позитивний
12	Всеволод, 6 р.	Синій	Зелений	Червоний	Негативний
13	Поліна, 5,6 р.	Зелений	Синій	Червоний	Нейтральний
14	Соломія, 6 р.	Зелений	Червоний	Синій	Нейтральний
15	Діана, 6 р.	Зелений	Червоний	Синій	Нейтральний

Таким чином, із таблиці ми бачимо, що 6 дітей мають позитивний емоційний стан, 6 – нейтральний та 3 дитини мають негативний емоційний стан (рис. 2.3.).

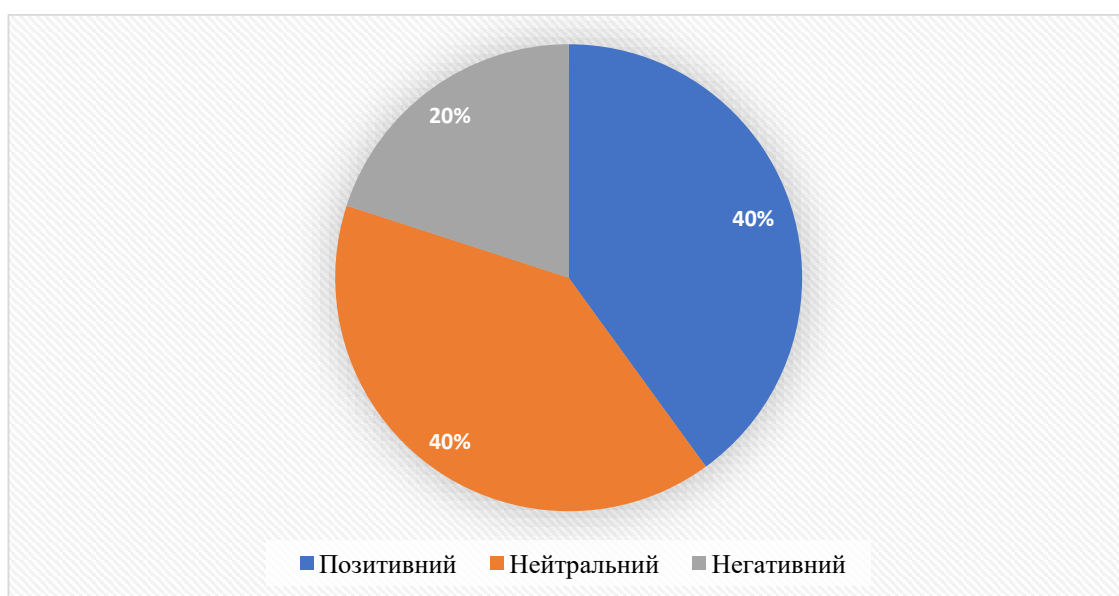


Рис. 2.3. Результати оцінки емоційного стану дитини за методикою кольоротерапії (автор Є.Т. Дорофєєва)

Отже, однакова кількість дітей була визначена з позитивним та нейтральним емоційним станом. 40 % дітей має позитивний емоційний стан, що

характеризується емоціями, пов'язаними із задоволенням потреби. Також 40 % дітей має нейтральний емоційний стан, що говорить про відсутність у дітей тривожності, напруги, переживань. Решта дітей (20 %) характеризується негативним емоційним станом, що свідчить про їх психологічні проблеми: тривогу, напруженість, печаль, смуток, перенапруження всього організму. Варто зазначити, що ніхто із дітей не обрав комбінацію «синій-червоний-зелений», а це означає, що у дітей відсутній глибокий депресивний стан.

З метою визначення уміння називати і показувати свій емоційний стан було застосовано методику «Мій настрій». Кількість набраних балів кожною дитиною зазначені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Кількість балів за методикою «Мій настрій»

№	Ім'я дитини, вік	Показати настрої		Назвати настрої		Всього
		Норма	Факт	Норма	Факт	
1	Діана, 4 р.	5	3	5	2	5
2	Даша, 4 р.	5	2	5	2	4
3	Максим, 4 р.	5	3	5	3	6
4	Єва, 4 р.	5	3	5	3	6
5	Софія, 4,6 р.	5	4	5	4	8
6	Злата, 5,6 р.	5	2	5	1	3
7	Олег, 4,6 р.	5	4	5	3	7
8	Денис, 5 р.	5	3	5	0	3
9	Олександр, 4,6 р.	5	3	5	2	5
10	Оля, 5 р.	5	5	5	4	9
11	Павло, 5 р.	5	3	5	3	6
12	Всеволод, 6 р.	5	2	5	1	3
13	Поліна, 5,6 р.	5	4	5	3	7
14	Соломія, 6 р.	5	4	5	4	8
15	Діана, 6 р.	5	5	5	4	9

Отримані результати відображені на рис. 2.4.

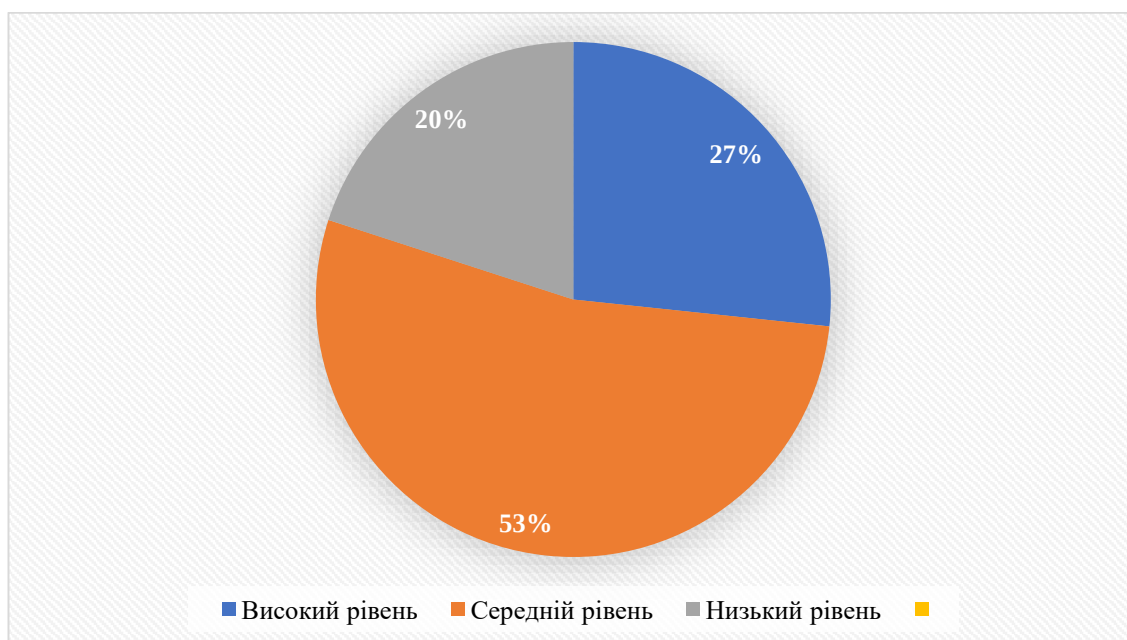


Рис. 2.4. Результати визначення рівня уміння називати і показувати свій емоційний стан (за методикою «Мій настрій»)

Отже, більше половини дітей (53 %) мають середній рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан. Тобто, діти змогли показати та назвати від 2-х до 5-ти емоцій, набравши від 4 до 7 балів, що вказує на здатність дитини в цілому розуміти свої емоції, проте існують певні труднощі з їх точним описом або вираженістю в конкретних ситуаціях. Четверо дітей (27 %) характеризуються високим рівнем уміння показувати та називати свій настрій, адже їм вдалось назвати та показати 4 або 5 емоцій, що свідчить про здатність дитини усвідомлювати свої почуття, справлятися зі своїми емоціями, вміти їх контролювати, уникати зайвої агресії, вміти співпереживати, комунікувати. Високий рівень у дошкільника свідчить про хороший емоційний розвиток.

Низький рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан мають 3-є дітей (20 %), що свідчить про певні труднощі в емоційному розвитку дитини. Такій дитині важко усвідомлювати свої почуття, розпізнавати емоції та виражати їх. У такому випадку, дитина може плутати емоції, замість того, щоб пояснити щось словами, вона може плакати або агресувати. Тобто, у такої дитини недостатньо розвинені навички емоційної регуляції, тому дитина не може

справлятися з сильними емоціями, що ускладнює спілкування з однолітками. Таким чином, діти з низьким рівнем уміння називати і показувати свій емоційний стан потребують підтримки в розвитку емоційного інтелекту та емоційно-почуттєвої грамотності.

Наступним у роботі, було виявлення стану емоційного благополуччя в групі за допомогою опитувальника для вихователів «Емоційне благополуччя дитини в групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік).

Результати опитування вихователя щодо емоційного стану кожної дитини в групі зазначені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Результати опитування вихователя щодо емоційного стану дитини в групі за опитувальником «Емоційне благополуччя дитини в групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік).

№	Ім'я дитини, вік	Кількість «ТАК»	Кількість «НІ»
1	Діана, 4 р.	13	0
2	Даша, 4 р.	13	0
3	Максим, 4 р.	11	2
4	Єва, 4 р.	13	0
5	Софія, 4,6 р.	13	0
6	Злата, 5,6 р.	10	3
7	Олег, 4,6 р.	13	0
8	Денис, 5 р.	10	3
9	Олександр, 4,6 р.	13	0
10	Оля, 5 р.	11	2
11	Павло, 5 р.	13	0
12	Всеволод, 6 р.	10	3
13	Поліна, 5,6 р.	11	2
14	Соломія, 6 р.	12	1
15	Діана, 6 р.	12	1

Отже, за результатом опитування вихователя, на більшість запитань було отримано позитивну відповідь, що свідчить про емоційне благополуччя дітей в групі. Трішки менше позитивних відповідей було стосовно трьох дітей. Це означає, що вони почуваються в групі не зовсім вільно та мають певну травмувальну емоційну ситуацію. Тобто, вихователю слід налагодити комфортний емоційний простір в групі, щоб всі діти почували себе більш впевненіше, спокійніше та в безпеці.

Таким чином, в процесі дослідження було діагностовано рівень емоційного інтелекту та емоційної спрямованості дитини, стан емоційної спрямованості загальної самооцінки дитини, оцінку емоційного стану дитини через зміну чутливості за основними трьома кольорами, рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан, виявлення стану емоційного благополуччя в групі. В результаті, було визначено, що діти дошкільного віку мають недостатньо сформовані знання про емоційно-почуттєву сферу та не до кінця вміють виражати потрібні емоції в той чи інший момент, що ускладнює для них розпізнавання власних емоцій та почуттів та емоцій та почуттів інших людей. Крім того, було виявлено певні порушення в розвитку емоційно-почуттєвої сфери окремих дітей дошкільного віку.

Зазначені результати дослідження свідчать про необхідність проведення ефективної психологічної корекції, спрямованої на розвиток емоційної грамотності дітей дошкільного віку (навички розпізнавати, називати, показувати та виражати свої емоції та почуття в різних життєвих ситуаціях, а також емоції та почуття інших людей в колективі).

Висновки до другого розділу

Емпірична частина роботи була спрямована на дослідження стану розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку. Загальна кількість вибірки становила 15 дітей у віці від 4 до 6 років. У ході наукового дослідження було застосовано комплекс теоретичних та емпіричних методів. Для досягнення цілей дослідження були обрані психологічні та ігрові методики з використанням малюнку та кольору для діагностики стану розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку: проєктивні методики М. А. Нгуена «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій», «Три бажання»; методика «Який Я?» (за О.А. Білобрикіною); методика дослідження емоційного стану – методика кольоротерапії (за Є. Т. Дорофєєвою); методика «Мій настрій»; опитувальник вихователів «Емоційне благополуччя дитини в групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік); ігрова терапія – гра з ляльками-рукавичками «Емоційні пригоди» (авторська методика); методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія).

Аналіз результатів дослідження особливостей розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку дало змогу підсумувати, що більшість дітей дошкільного віку (73%) мають незначні уявлення про емоції, їх емоційна чутливість має свої межі, і вони не здатні сповна розуміти деякі емоційні стани. Детальний аналіз показав, що в більшості дітей дошкільного віку присутня здатність до емоційної децентрації (тобто вміння враховувати почуття та емоції інших людей), що сприяє розвитку емпатії у дитини та розумінню взаємин між людьми. Дослідження емоційної спрямованості загальної самооцінки дитини дало змогу визначити переважаючий позитивний показник емоційного забарвлення загальної самооцінки, проте є діти з нейтральною, суперечливою та байдужою оцінкою, що свідчить про наявні проблеми в сформованості системи ціннісних орієнтирів та самоцінності. Аналіз оцінки емоційного стану дитини за методикою кольоротерапії показало однакову кількість дітей з позитивним та

нейтральним емоційним станом. Тобто, емоційний стан дітей характеризується емоціями, пов'язаними із задоволенням потреби та говорить про відсутність у дітей тривожності, напруги, переживань. Проте, діти з негативним емоційним станом мають певні психологічні проблеми: тривогу, напруженість, печаль, смуток, перенапруження всього організму. Аналіз результатів визначення уміння називати і показувати свій емоційний стан показало, що лише четверо дітей мають високий рівень уміння показувати та називати свій настрій, що свідчить про здатність дитини усвідомлювати свої почуття, справлятися зі своїми емоціями, вміти їх контролювати, уникати зайвої агресії, вміти співпереживати, комунікувати. Решта дітей мають або середній або низький рівень уміння показувати і називати свій настрій, тому вони потребують підтримки в розвитку емоційного інтелекту та емоційно-почуттєвої грамотності. За результатом опитування вихователя емоційне благополуччя більшості дітей в групі варто вважати благополучним, для решти дітей варто налагодити комфортний емоційний простір в групі.

Таким чином, було визначено, що діти дошкільного віку мають недостатньо сформовані знання про емоційно-почуттєву сферу та не до кінця вміють виражати потрібні емоції та почуття в той чи інший момент. Крім того, було виявлено певні порушення в розвитку емоційно-почуттєвої сфери окремих діагностованих дітей дошкільного віку. Саме тому, виникає необхідність розробки та впровадження психокорекційної програми, направленої на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1 Розробка та впровадження психокорекційної програми для дітей дошкільного віку з емоційними порушеннями

На сьогоднішній день, особливого значення набуває емоційно-почуттєва сфера дітей дошкільного віку, як основа для формування особистості, взаємодії з оточенням, адаптації до соціуму. Труднощі у розвитку здатності розпізнавати, називати, показувати та виражати свої емоції та почуття призводить до проблем у спілкування дітей між собою, виникнення конфліктів, непорозуміння, внутрішнього дискомфорту тощо.

З метою розвитку позитивної емоційно-почуттєвої сфери у дитини дошкільного віку необхідно забезпечити дитину сприятливим середовищем та оточенням. Використання різноманітних ігор, рольових ігор, арт-терапевтичних вправ та симуляцій сприяють виразності та розумінню дітьми емоцій та почуттів. Сприяння розвитку творчих здібностей дитини через малювання, ліплення, музику, театр тощо допомагає їй виражати та розуміти свої емоції.

У процесі навчання та виховання дітей необхідно вчити виявляти співчуття та розуміння до емоцій інших людей, сприяючи розвитку їхньої емпатії. Важливим є створення умов для вільного спілкування та вираження почуттів у безпечній та підтримуючій атмосфері.

Значну роль у розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей відіграє використання педагогічних підходів, таких як позитивне підкріплення, моделювання правильних емоційних реакцій, створення сприятливого емоційного клімату тощо.

Дитину необхідно вчити взаємодіяти з оточуючими людьми, враховуючи їхні емоції та почуття, усвідомлювати власні емоції та їх вплив на власні дії та поведінку. Варто навчати дітей емоційної грамотності – розуміти, ідентифікувати та виражати свої власні емоції, а також вміти ефективно керувати ними.

Залучення батьків до процесу розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей, створення умов для відкритого спілкування та вираження почуттів у родинному оточенні є одним із основних чинників. Однак, не менш важливим слід вважати врахування індивідуальних особливостей кожної дитини при впровадженні програм та методик розвитку емоційно-почуттєвої сфери.

Діти дошкільного віку майже завжди перебувають в соціальному середовищі своїх однолітків та відвідують дитячі садки, підготовчу школу тощо. В таких випадках, важливу роль у розвитку емоційної сфери дитини відіграє вихователь або педагог, який проводить більшість часу з дитиною. Тому, вихователю або педагогу необхідно створити середовище, де кожна дитина відчуває себе цінною та важливою. Важливо зосереджуватися на індивідуальних здібностях та успіхах дітей, відходячи від порівнянь, що можуть підірвати їхнє почуття самоцінності. Похвала та підтримка з боку вихователя можуть значно вплинути на розвиток впевненості в собі у дитини. Під час роботи з дітьми необхідно акцентувати увагу на розвитку самостійності, надаючи можливість виконувати завдання самотужки, при цьому залишаючись доступним для допомоги та підтримки. Це допомагає дітям розвивати відчуття власної ефективності. Необхідно зосереджувати увагу на індивідуальних досягненнях та прогресі дитини, а не на порівнянні з іншими, слід допомогти їй зрозуміти, що кожна людина унікальна та має свої сильні сторони.

Розмови про емоції, почуття та як їх виражати конструктивно є невід’ємною частиною розвитку емоційного інтелекту. Вихователі або педагоги можуть використовувати ігри та інтерактивні заняття для навчання дітей розумінню своїх емоцій та емоцій інших людей. Також важливо сприяти розвитку соціальних навичок, як-от співпраця, спілкування та емпатія, через групові

активності та соціальні ігри. Це допомагає дітям краще інтегруватися в соціальні групи та розвивати здорові відносини.

Важливо, щоб вихователі підтримували тісний зв'язок з батьками, обмінюючись інформацією про потреби та успіхи дитини, а також пропонуючи рекомендації для підтримки її розвитку вдома. Співпраця з батьками є ключовою для створення узгодженої підтримки дитини на всіх етапах її розвитку.

Результати констатувального експерименту показали, що діти дошкільного віку, які приймали участь у експериментальному дослідженні мають недостатньо сформовані знання про емоційно-почуттєву сферу та не до кінця вміють виражати потрібні емоції в той чи інший момент, що ускладнює для них розпізнавання власних емоцій та почуттів та емоцій та почуттів інших людей. Крім того, було виявлено певні порушення в розвитку емоційно-почуттєвої сфери окремих діагностованих дітей дошкільного віку.

Таким чином, відповідно до отриманих емпіричних даних було розроблено та впроваджено психокорекційну програму, спрямовану на розвиток емоційного інтелекту, емоційної грамотності та емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку в цілому.

Мета психокорекційної програми: допомогти дітям дошкільного віку навчитися усвідомлювати, розпізнавати, називати, показувати та виражати свої емоції та почуття, розуміти емоції та почуття інших людей, відповідним чином реагувати на різні життєві ситуації.

Відповідно до мети, були визначені наступні *завдання* психокорекційної програми:

- навчити дітей дошкільного віку розпізнавати та розуміти власні емоції та почуття за допомогою розвитку емоційної свідомості;
- розширити емоційний словник дітей дошкільного віку;
- ознайомити дітей з різними емоційними станами, усвідомлювати причини їх виникнення;
- навчити дітей управляти власними емоціями та почуттями та адекватно їх застосовувати в різних життєвих ситуаціях;

- виховати у дітей здатність до розуміння емоцій та почуттів інших людей;
- допомогти дітям дошкільного віку зменшити рівень тривоги, позбутися страхів та емоційного напруження.

Основні *методи*, використані при впровадженні психокорекційної програми для розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку: бесіда з дітьми, ігрова терапія, методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія).

Зважаючи на вищезазначене, нами була розроблена комплексна психокорекційна програма «Емоційний світ дитинства», яка включала в себе 9 психокорекційних ігрових занять, тривалість кожного заняття становило 20-30 хвилин. Були винятки – 40 хвилин на перегляд мультфільмів. Заняття проводилися двічі на тиждень для дітей дошкільного віку (15 осіб в групі).

Психокорекційна програма «Емоційний світ дитинства»

Заняття 1. Добрі та погані справи (фотозвіт – Додаток І)

Мета: закріпити набуті знання соціально-комунікативної сфери; повторити правила поведінки у колективі та родині; виправляти дітей в умінні розпізнавати добрі та погані вчинки, обмірковано доводити свою думку; спонукати та заохочувати до аналізу вчинків однолітків; розвивати дружні стосунки, бажання допомагати, зв'язне мовлення; виховувати повагу до людей, бажання робити добрі справи.

Вправа 1. Привітання незвичним способом (5 хв).

Мета: розвивати емоційний контакт між дітьми, створити атмосферу дружельності та відкритості.

Діти стають у коло. Вихователь пропонує привітатися один з одним незвичним способом, наприклад, «лапками», як каченята, хвостиками, як рибки, крилами, як пташки тощо.

Кожна дитина має привітати сусіда справа або зліва обраним способом. Можна також використати звуки або міміку (наприклад, привітатися лише посмішкою чи підморгуванням).

Рефлексія:

Після завершення вправи вихователь запитує, чи сподобалось дітям вітатися незвично, які відчуття та емоції вони відчували, коли привітали їх так по-особливому.

Вправа 2. Бесіда за малюнками про добрі та погані справи (5 хв).

Мета: навчити дітей розрізняти добрі та негативні вчинки, формувати моральні цінності.

Вихователь показує дітям кілька карток із зображеннями різних ситуацій: допомога іншому, сварка, спільна гра, самотність, тощо.

Діти повинні пояснити, що відбувається на кожному малюнку, а потім разом вирішити, чи це добра справа, чи ні. Наприклад, картка, де одна дитина допомагає іншій підняти предмет, який впав на підлогу, обговорюється як приклад доброї справи.

Рефлексія:

Вихователь запитує, як вони почуваються, коли роблять добрі справи, і як можна виправити погані вчинки.

Вправа 3. В гості завітав зайчик та його друг сонячний зайчик (5 хв)

Мета: розвивати уяву, емоційний відгук на казкових персонажів, взаємодіяти з уявними друзями.

Вихователь розповідає дітям, що до них у гості прийшов зайчик зі своїм другом – сонячним зайчиком. Вони приносять гарний настрій і теплі емоції.

Діти взаємодіють із цими уявними персонажами: привітають зайчиків, пограють з ними, поділяться своїми радіщами або труднощами. Можна використовувати іграшку або жовтий світловий ліхтарик як сонячного зайчика.

Рефлексія:

Діти обговорюють, як їм було спілкуватися з персонажами, які емоції вони відчували під час гри.

Вправа 4. Гра «Картку покажи і назви» (5 хв)

Мета: розвивати емоційний інтелект, навички вербального вираження емоцій.

Дітям роздаються картки із зображеннями емоцій (радість, сум, злість, подив тощо).

Кожна дитина по черзі витягує картку, показує її всім і називає емоцію, яка зображена. Потім дитина має розповісти, коли вона відчувала таку емоцію або придумати ситуацію, де вона могла б виникнути.

Рефлексія:

Вихователь допомагає дітям аналізувати, як виникають емоції, і підводить до висновку, що всі емоції важливі.

Вправа 5. Руханка з ліхтариком (емоційне розвантаження) (5 хв)

Мета: зняти напруження, покращити настрій, розвивати емоційну розрядку через рух.

Вихователь вимикає основне освітлення і вмикає маленький ліхтарик. Діти стоять у колі.

Вихователь наводить ліхтарик на кожну дитину, а дитина, на яку впав промінь, повинна зробити веселий рух або виразити якусь емоцію за допомогою тіла чи обличчя. Інші діти повторюють цей рух.

Рефлексія:

Після завершення руханки діти обговорюють, яка емоція їм сподобалась найбільше, і як змінився їхній настрій.

Вправа 6. Вправа на дихання – малювання клякси за допомогою трубочки та фарби (5 хв)

Мета: навчити дітей контролювати дихання, розвивати творчу уяву.

Кожна дитина отримує аркуш паперу, пензлик, фарби та трубочку. Спочатку діти малюють фарбою кілька крапок на аркуші. Потім за допомогою трубочки діти дмухають на крапки, роздуваючи їх у різні боки, створюючи клякси.

Дитина повинна видихати повітря через трубочку так, щоб створити якомога цікавіші форми.

Рефлексія:

Після вправи діти аналізують, як контролювати своє дихання допомогло створити гарний малюнок і як це пов'язано з емоційним спокоєм.

Заняття 2. Розвиваюче заняття «Що таке емоції та почуття»

Мета заняття: показати дітям дошкільного віку, що таке емоції та почуття, навчити дітей розуміти власні емоції та емоції інших людей і правильно їх називати.

Інструменти та обладнання: проектор, екран, демонстраційне відео для наочності: <https://www.youtube.com/watch?v=17rG9EHzcLI>

Хід заняття:

Вступна частина (5 хв):

Вихователь запитує: «Діти, чи знаєте ви, що таке емоції та почуття?», «Як ви вважаєте, які емоції у вас зараз присутні?». Діти починають говорити, вихователь коротко прослуховує та переходить до конкретного пояснення, що таке емоції та почуття.

Розвиваюча бесіда (10 хв):

«Діти, сьогодні ми з вами переглянемо коротеньке розвиваюче відео, на якому ви побачите, що таке емоції та які вони бувають, а я в цей час буду супроводжувати відео розповіддю».

«Діти, емоції – це наші з вами реакції на події, які відбуваються навколо нас щодня, щохвилини.

Однією із найпозитивніших та найяскравіших емоцій є радість. Ця емоція асоціюється у нас із чимось хорошим, з добрими подіями. Коли ми радіємо, ми сміємось або посміхаємось.

Смуток – це відчуття, коли ми думаємо про щось сумне, або дізнаємось про якусь негативну новину.

Злість – це коли нас сильно щось дратує і нам це не подобається. Це неприємна сильна емоція, яка трапляється з кожним. Коли людина зла, їй важко дружити, спілкуватися з однолітками, у такому стані вона самотня.

Страх – це коли ми чогось боїмось, наприклад темряви, висоти або вигаданих монстрів.

Наступною емоцією є захоплення – це приємна позитивна емоція, яка характеризує наш стан, коли ми бачимо щось надзвичайно прекрасне і воно нам дуже подобається. Наприклад, захоплення може викликати нова цікава іграшка, красивий одяг чи прикраси на іншій людині. Емоція «захоплення» частіше супроводжується словами «прекрасно», «надзвичайно», «вау», «нічого собі».

Сором – це неприємне відчуття, яке виникає внаслідок того, що ми зробили щось погане, про що тепер жалкуємо. Сором супроводжується почервонінням щічок та вух.

Образа – це відчуття, коли чийсь вчинок нам не сподобався, хтось вчинив несправедливо стосовно нас. Деякі люди часто ображаються, інші майже ніколи не відчувають цю емоцію.

Здивування (або подив) – це емоція, яка виникає при неочікуваних ситуаціях, наприклад гучні звуки, крики, або різкі неочікувані рухи без попередження».

Заключна частина (5 хв):

«Ви переглянули та прослухали розвиваючу лекцію про емоції та почуття. Давайте разом поглянемо на малюнок (рис. 3.1.). Які емоції відчувають діти, зображені на ній? Спробуйте їх назвати та відтворити самотійно (Потрібно відгадати та показати радість, смуток та образу).

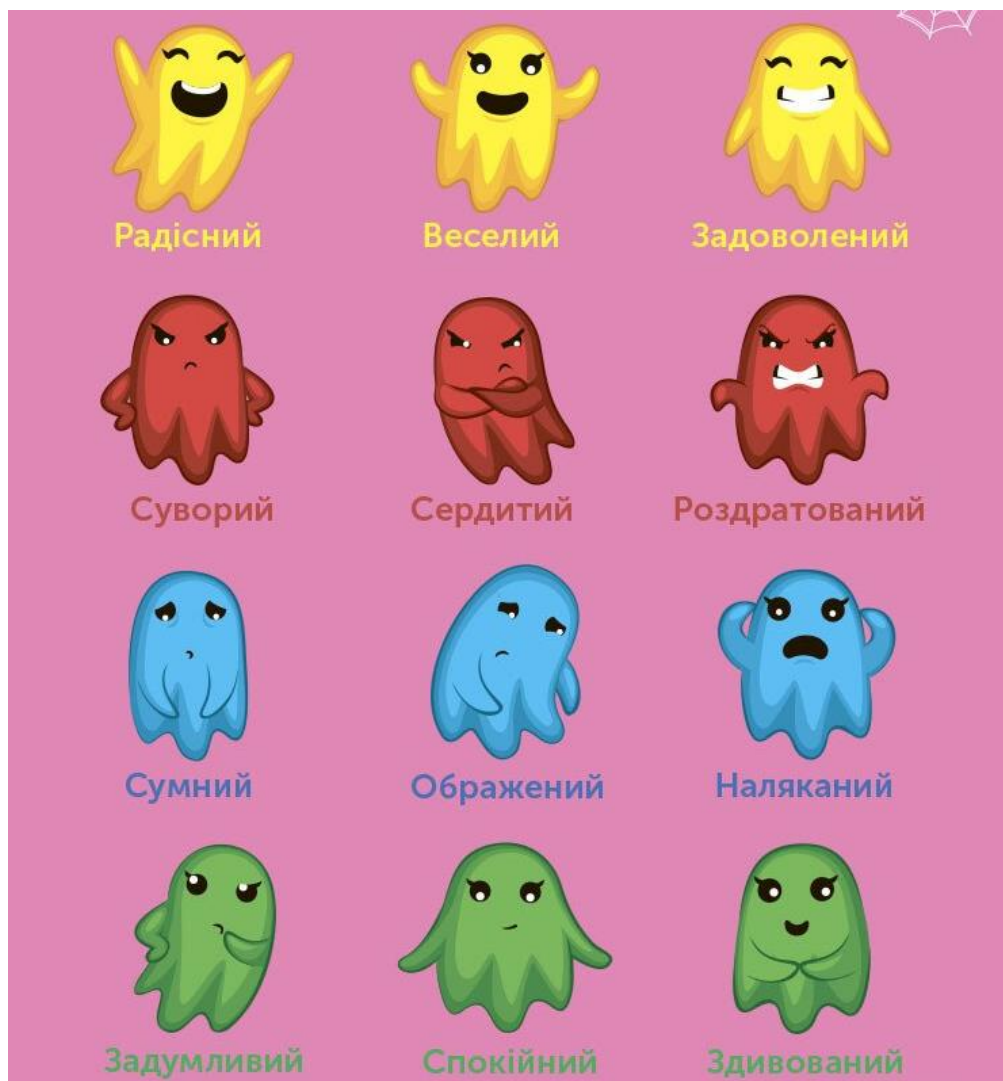


Рис. 3.1. Малюнок з емоціями: радість, смуток, образа (практична вправа для розвиваючого заняття «Що таке емоції та почуття»)

Заняття 3. Ігрова терапія «Колір емоцій»

Мета заняття: навчити дітей дошкільного віку розпізнавати та називати відповідну емоцію через гру, сформувати у дитини емоційну чутливість, здатність співвідносити емоції з певними образами, кольорами, навчити дітей самовиражатися та спілкуватися емоційно.

Матеріали: чорно-білі картки із зображенням різних емоційних станів (суворість, сердитість, гнів, роздратованість, злість, радість, веселість, задоволеність, сум, страх, здивування, образа, задумливість, спокій, здивування та інші), кольорові олівці, папір А4, дзеркало для спостереження за мімікою, плакат із зображенням емоцій (рис. 3.2).



*Рис. 3.2. Емоційний плакат (практична вправа для ігрової терапії
«Колір емоції»)*

Хід заняття:

Підготовча частина (5 хв):

До початку заняття вихователь готує чорно-білі картки з емоціями та називає колір, який асоціюється з кожною емоцією.

Радість, веселість, задоволеність – це жовтий колір.

Суворість, сердитість, гнів, роздратованість, злість – це червоний колір.

Сум, образа, страх – це синій колір.

Задумливість, спокій, здивування – це зелений колір.

Для наведення наглядного прикладу викладач пропонує емоційний плакат (див. рис. 3.2), на якому зображені емоції забарвлені відповідним кольором.

Вступна частина (2 хв.):

«Діти, ми з вами поговорили та дізналися, що таке емоції та почуття. Тепер ми знаємо, що означає кожна з цих емоцій. А чи ви знали, що емоція може асоціюватися з певним кольором? Зараз пограємо у гру».

Основна частина:

Вправа 1. Гра «Обери потрібний колір» (10 хв):

Дітям пропонують обрати одну картку серед чорно-білих карток із зображенням різних емоційних станів (суворість, сердитість, гнів, роздратованість, злість, радість, веселість, задоволеність, сум, страх, здивування, образа, задумливість, спокій, здивування та інші), назвати емоцію, зображену на картці та пропонують підійти до емоційного кольорового плакату, щоб обрати колір для своєї емоції на картці.

Після вибору – дитина має пояснити, чому саме такий колір для своєї емоції вона обрала.

Вправа 2. Гра «Намалюй емоцію» (10 хв):

Дітям пропонують на аркуші паперу намалювати кольоровими олівцями емоцію. Але не просто смайлик. Дітям потрібно зобразити ситуацію, під час якої вони відчували якусь емоцію. Наприклад, якщо вам було сумно – намалюйте море або дощ, якщо у вас почуття радості – намалюйте сонце або квіточки, якщо ви злі, сердиті – то намалюйте вогонь.

Після того, як діти намалювали свої малюнки, вони повинні показати їх іншим учасникам гри. У свою чергу вони повинні відгадати, що дитина намалювала. Вихователь допомагає та підказує дітям, як знайти спільні риси у малюнках.

На завершення вихователь запитує у дітей: «Чи може одна емоція мати декілька кольорів?» Діти відповідають, виражають свої думки.

Заклучна частина (3 хв):

«Отже, діти, ми дізналися, що емоції можуть бути різними та асоціюватися з певним кольором. Кожен із нас може по-своєму відчувати ту чи іншу емоцію. Що вам найбільше сподобалось у сьогоднішньому занятті?». Діти відповідають.

Заняття 4. Лялькотерапія. Гра з ляльками-рукавичками «Емоційні пригоди» (Додаток Ж, Додаток К)

Мета гри: допомогти дітям дошкільного віку виразити та розпізнати різні емоції через гру з ляльковим театром.

Матеріали: ляльки-рукавички з різними емоційними виразами обличчя, м'які іграшки-тваринки, декорації для міні-сцени лялькового театру, смайли з назвами емоцій.

Підготовча частина (5 хв):

Вихователь готує ляльковий театр і розкладає по столу перед дітьми ляльки-рукавички, м'які іграшки-тваринки та смайли з емоціями. Кожна лялька, м'яка іграшка-тваринка представляє певну емоцію (веселість, радість, сум, подив, жалість, гнів) та смайли з назвами емоцій (смайли – Додаток Ж).

Основна частина (15 хв.):

Діти по черзі вибирають ляльку-рукавичку, м'яку іграшку-тваринку та смайл з емоцією. Їх завдання – оживити ляльку або тваринку, показуючи через неї вибрану емоцію. Діти використовують ляльки та м'які іграшки-тваринки для створення короткої історії, де герої переживають різні емоції. Вихователь заохочує дітей обговорювати, що могло викликати ту чи іншу емоцію у ляльки або іграшки-тваринки (фотозвіт – Додаток К).

Рефлексія (5 хв.):

Після завершення ігрового сценарію діти разом з вихователем обговорюють емоції, які були представлені ляльками та м'якими іграшками-тваринками. Вони розмірковують, як можна впоратися з негативними емоціями та які позитивні емоції вони відчували під час гри.

Заклучна частина (5 хв.):

Діти мають можливість змінити емоційний стан своїх ляльок та іграшок, створюючи щасливий кінець для кожної історії.

Гра дозволяє дітям дошкільного віку в ігровій формі розпізнавати та виражати емоції, розвивати емпатію і соціальні навички. Вона також сприяє розвитку мовлення, фантазії та творчих здібностей дітей.

Заняття 5. Я люблю.... (фотозвіт – Додаток Л)

Мета: навчити дітей усвідомлювати, за що можна любити і поважати, бачити не тільки вади, а й позитивні риси дітей; покращити взаємовідносини між дітьми в групі; поліпшити емоційний клімат в групі.

Вправа 1. Привітання з музикою (2 хв) (музикотерапія)

Мета: Створення позитивної атмосфери, налаштування на співпрацю і відкритість у групі.

Діти стають у коло. Вихователь включає веселу, енергійну музику, під яку діти вітаються один з одним. Вони можуть передавати «музичне вітання» жестами або танцювальними рухами, створюючи доброзичливу атмосферу.

Вправа 2. Бесіда За, що можна любити... (5 хв)

Мета: Розвивати вміння помічати в інших позитивні риси та поважати одне одного.

Вихователь починає бесіду про те, за що можна любити і поважати друзів. Він ставить дітям запитання: «Як ви думаєте, за що можна любити людину? Що у вас є такого, за що вас люблять ваші друзі або батьки?». Вихователь наводить приклади: за доброту, за турботу, за щирість.

Під час бесіди діти можуть обговорювати свої враження, називати приклади позитивних рис, які вони помічають у своїх друзях або у собі.

Вправа 3. Гра «Передай серце зі словами Я люблю...» (5 хв)

Мета: Розвивати вміння висловлювати вдячність, навчити дітей помічати та називати позитивні риси одне одного.

Вихователь дає дітям м'яку іграшку у формі серця або вирізане паперове сердечко. Діти стають у коло. Той, хто тримає серце, передає його іншому учаснику і каже: «Я люблю тебе за...» і називає якусь позитивну рису або добрий вчинок цієї дитини.

Після того як усі діти отримали і передали серце, вихователь запитує, що вони відчували, коли про них казали щось добре, і як їм було говорити приємні слова іншим.

Вправа 4. Гра «Фея Доброти» (5 хв)

Мета: Навчити дітей дарувати добрі слова і підтримку одне одному.

Вихователь обирає одного з дітей, який стає «Феєю Доброти». Ця дитина отримує чарівну паличку або інший символ, який означає, що вона має сказати щось приємне кожному з учасників гри. «Фея Доброти» підходить до кожного гравця і говорить йому комплімент або хвалить за щось.

Після кожного компліменту решта дітей хором повторюють слова феї, підтримуючи добру атмосферу.

Рефлексія:

Після завершення гри вихователь обговорює з дітьми, як їм було отримувати та дарувати компліменти, чи змінився їхній настрій.

Вправа 5. Гра «Кидалки» (емоційне розвантаження) (5 хв)

Мета: Навчити дітей виражати свої емоції, знімати емоційну напругу через гру.

Діти стають у коло, а вихователь дає їм м'ячик або інший легкий предмет для кидання. Кидаючи м'яч, кожна дитина повинна сказати: «Я відчуваю...», назвавши якусь емоцію (радість, сум, злість тощо). Інші діти повторюють за ним.

Головне завдання – навчитися не тільки визначати свої емоції, але й ділитися ними з іншими, отримуючи від цього полегшення. Гра також дозволяє краще зрозуміти, що всі емоції важливі і їх потрібно висловлювати.

Вправа 6. Потанцюймо (танцювально-рухова терапія) (5 хв)

Мета: Покращити настрій та взаємодію в групі через рух, підвищити емоційний тонус.

Вмикається весела музика, і вихователь пропонує дітям станцювати разом, виконуючи різні прості рухи, які вони можуть вигадати самостійно або повторювати за вихователем. Важливо, щоб кожна дитина відчувала свободу руху і могла танцювати так, як їй подобається.

Діти повинні намагатися повторювати рухи одне одного або вигадати щось своє. Головне – це отримати позитивні емоції від спільного танцю.

Вправа 7. Малювання «Кольорові сердечка» (8 хв)

Мета: Вираження почуттів через творчість, розвивати уяву і емоційну чутливість.

Кожній дитині дають аркуш паперу і кольорові олівці або фарби. Діти малюють сердечка різними кольорами, вибираючи той колір, який відповідає їхньому настрою або емоціям, які вони хочуть передати. Наприклад, червоне серце може символізувати радість, а синє – спокій.

Після завершення малюнків вихователь просить дітей пояснити, чому вони вибрали певний колір для свого сердечка і що це сердечко означає для них. Вихователь підсумовує, що всі емоції важливі, і через творчість можна їх виразити.

Заняття 6. Я злюсь. Негативні емоції.

Мета: познайомити дітей з емоцією «злість»; розвинути вміння розуміти власні вчинки та їх наслідки.

Вправа 1. Гра «Вижени із себе злість» (2 хв)

Мета: допомогти дітям фізично та емоційно виразити злість, зняти напруження.

Вихователь пояснює, що коли люди зляться, їм іноді хочеться сильно рухатися. Для цього є спосіб «вигнати злість» через рухи тіла. Діти стоять на місці, і на сигнал вихователя починають енергійно махати руками, топати ногами, трястися, уявляючи, що вони «виганяють злість» з тіла.

Діти виконують активні рухи, після чого вихователь запитує, чи почуваються вони краще, легше. Пояснюється, що це один зі способів, як можна справитися зі злістю.

Вправа 2. Гра «Злі-добрі кошенята» (3 хв)

Мета: навчити дітей розуміти різницю між злістю та добротою, розвивати емоційну гнучкість.

Діти стають у коло і уявляють себе кошенятами. Спочатку вони показують, як кошенята зляться: вигинають спинки, шиплять, розширюють очі, можуть «дряпатися» (імітують руками). Потім за сигналом вихователя кошенята стають добрими: нявкають, підходять один до одного, «пестяться».

Після вправи вихователь обговорює з дітьми, коли бувають «злі кошенята», а коли — «добрі», і що відчувають люди навколо в таких ситуаціях. Це допоможе дітям зрозуміти, як їхні емоції впливають на інших.

Вправа 3. Гра «Покричи» (5 хв)

Мета: дати дітям можливість висловити емоції через голос, зняти напругу.

Вихователь пропонує дітям уявити, що вони на відкритому просторі і можуть вільно кричати. Діти по черзі або всі разом кричать якнайголосніше. Це можуть бути крики різної тривалості або гучності.

Діти мають вільно кричати, після чого вихователь пояснює, що крик може допомогти, коли відчуваєш сильну злість, але його краще використовувати в спеціальних умовах (на природі, в кімнаті для розвантаження), щоб не ображати інших.

Вправа 4. На саморегуляцію «Тримай себе в руках» (5 хв)

Мета: навчити дітей контролювати свою злість і відновлювати емоційний баланс через фізичну концентрацію.

Вихователь показує дітям просту техніку саморегуляції. Діти повинні сильно стиснути руки в кулаки (так ніби вони тримають у руках щось важливе) і повільно видихати, думаючи про те, що злість покидає їхнє тіло з кожним видихом. Після кількох повторень вихователь пропонує дітям розтиснути кулаки і відчути полегшення.

Діти вчаться контролювати емоції через просту фізичну дію – напруження і розслаблення м'язів. Після вправи вихователь запитує, чи стало легше, коли вони відпустили напругу.

Вправа 5. Кольорове розвантаження (5 хв) (фотозвіт – Додаток М)

Мета: допомогти дітям розслабитися, зняти емоційне напруження через фізичну активність та гру, вивільнити негативні емоції у веселий спосіб.

Вихователь заздалегідь готує дрібно нарізані шматочки різнокольорового паперу. Діти стоять у колі, кожному видають невелику жменю цих паперових шматочків. Вихователь пояснює, що кожен колір символізує різні емоції, а нарізаний папір — це символ накопиченої злості або інших негативних почуттів.

Вихователь пропонує дітям уявити, що всі їхні негативні емоції зараз «заховані» в цих шматочках паперу. За командою діти підкидають папір догори, якнайвище, і спостерігають, як він розвіюється в повітрі. При цьому можна робити енергійні рухи, плескати руками чи підстрибувати, розсіюючи папір ще більше. Після цього діти розвіюють залишки паперу руками або ногами, наче здуваючи їх із себе, уявляючи, як їхня злість або напруга зникає разом із цими шматочками.

Коли папір розсіявся, вихователь запитує дітей, як вони почуваються після цього процесу, чи стало легше. Можна обговорити, що злість, як і папір, не має залишатися всередині, її потрібно вивільняти, але в безпечний для інших спосіб.

Заняття 7. «Я боюсь. Мій страх» (фотозвіт – Додаток Н)

Мета: познайомити дітей з емоцією та піктограмою «страх»; сформувати вміння розпізнавати страх за мімікою; вивчити способи усунення страху.

Вправа 1. Привітання по картках (3 хв)

Мета: активізувати увагу дітей, допомогти їм легко увійти в тему заняття через гру з емоціями.

Вихователь заздалегідь підготовує картки з різними емоціями, на яких зображені обличчя (міміка) людей, що виражають радість, сум, злість, страх тощо. Діти по черзі тягнуть картки і показують обрану емоцію. Інші діти повинні вгадати, яку емоцію показує їхній товариш. Діти привчаються розпізнавати емоції через міміку, що є важливою частиною емоційного інтелекту. Вихователь підсумовує, що страх — це одна з емоцій, яку ми теж можемо відчувати.

Вправа 2. Бесіда про страх, який буває? (2 хв)

Мета: навчити дітей розуміти, що страх — це нормальна емоція, розширити знання про різні види страху.

Вихователь починає бесіду, запитуючи дітей: «Чи відчували ви коли-небудь страх? Чого ви боялися?». Він пояснює, що всі люди іноді бояться, і це нормально. Далі він називає приклади страхів (страх темряви, висоти, незнайомих, тварин тощо) і просить дітей згадати свої ситуації, коли їм було страшно.

Під час обговорення діти діляться своїми страхами, а вихователь пояснює, що страх може виникати, коли ми стикаємося з чимось новим або незрозумілим, але його можна подолати різними способами.

Вправа 3. Подолай свій страх (10 хв)

Мета: навчити дітей символічно позбуватися страху через творчість та візуалізацію.

Вихователь роздає дітям аркуші паперу і пропонує кожному намалювати свій страх. Це може бути будь-який страх — страх темряви, павуків, висоти тощо. Після цього діти по черзі кладуть свої малюнки у воду з розведеною чорною фарбою (як символ страху) і закривають кришкою, уявляючи, що їхній страх тепер «захований» і більше не може їх лякати.

Діти символічно позбавляються свого страху через дію — занурення малюнка у воду з фарбою. Після вправи вихователь запитує, як вони себе почувають після того, як «закрили» свій страх.

Вправа 4. Гра Кеч (5 хв)

Мета: через гру допомогти дітям зняти емоційну напругу та вчити їх швидко реагувати на зміни емоційних станів.

Діти стають у коло, вихователь кидає м'ячик і називає одну з емоцій (страх, радість, злість, подив тощо). Дитина, яка зловила м'яч, повинна швидко зобразити відповідну емоцію мімікою або жестами. Потім ця дитина кидає м'яч іншому учаснику, називаючи наступну емоцію.

Гра допомагає дітям навчитися швидко розпізнавати і виражати емоції через міміку та тілесні рухи. Вона також розвиває здатність реагувати на різні емоційні стани.

Вправа 5. Вправа-релаксація «Чарівне місце на землі» (10 хв)

Мета: навчити дітей заспокоюватися через уяву та релаксаційні техніки, сформувати відчуття безпеки і комфорту.

Вихователь пропонує дітям сісти зручно і заплющити очі. Він починає розповідати історію про чарівне місце серед квітів на галявинці лісу, де кожен почувається безпечно і щасливо. Діти повинні уявити себе в цьому місці,

слухаючи спокійну музику або голос вихователя. Вони уявляють, як гуляють у цьому місці, граються, вдихають свіже повітря і відчують спокій.

Після вправи вихователь запитує дітей, як вони себе почували в «чарівному місці», що їм найбільше сподобалося, і чи відчували вони спокій. Це допомагає дітям усвідомити, що в моменти страху можна звертатися до своєї уяви і знаходити внутрішнє джерело комфорту та безпеки.

Заняття 8. Казкотерапія (фотозвіт – Додаток О)

Мета казки: допомогти дітям дошкільного віку зрозуміти, що всі почуття важливі та запам'ятати, що емоції змінюються, як погода.

Підготовча частина (2 хв): діти сідають у круг, вихователь по середині і читає вголос дітям казочку. Діти уважно слухають.

Основна частина (15 хв)

Казка про качечку Кря та її почуття

Жила собі маленька качечка на ім'я Кря. Вона була дуже допитлива і любила пізнавати світ навколо себе. Одного разу вона вирушила гуляти до ставка, де росли високі очерети і плавали веселі рибки. Кря була дуже щаслива, вона плескалась у воді та сміялась разом із рибками. Але зненацька на небі з'явилися хмари, і почався дощ. Кря відчула, що їй стало холодно і трохи сумно. Вона вирішила заховатися під великим листком лотоса, щоб не промокнути.

Під листком качечка зустріла жабку. Жабка теж ховалася від дощу. Вона подивилась на Кря і запитала:

– Тобі холодно і сумно?

Кря кивнула головою і відповіла:

– Так, дощ налякав мене, і я відчуваю, що мені сумно.

– Всі ми іноді відчуваємо різні почуття. Зараз ти трохи засмутилась, але коли дощ закінчиться, можливо, знову відчуєш радість. Почуття – це як погода, вони змінюються - сказала жабка.

Кря задумалася. Вона зрозуміла, що сум не завжди залишається назавжди, і скоро знову настане час для радості. І дійсно, через деякий час дощ припинився,

і на небі засяяло сонечко. Вода у ставку стала теплою, і Кря знову відчула радість.

– Жабко, ти була права! – вигукнула Кря. – Тепер я знову щаслива!

Жабка усміхнулась і сказала:

– Пам'ятай, Кря, усі почуття важливі. Коли тобі сумно чи страшно, знай – це тимчасово. Іноді нам просто потрібно трохи часу, щоб знову відчувати себе добре.

З того дня Кря не боялася своїх почуттів. Вона знала, що кожне з них важливе і допомагає їй краще розуміти себе.

Заклучна частина (5 хв):

Для закріплення знань вихователь ставить дітям питання:

- Чому Кря була спочатку весела, а потім стала сумною?
- Що допомогло Кря стати щасливою?
- Як ви думаєте, чи можна увесь час бути лише веселим?
- Чи важливо іноді відчувати сум?

Діти відповідають.

Заняття 9. Мульт-терапія «Думками навиворіт»

Мета: ознайомити дітей з різними емоціями, навчити їх розпізнавати і правильно висловлювати свої почуття, розвивати емоційний інтелект та вміння говорити про свої емоції.

Мультфільм «Думками навиворіт» розповідає історію про дівчинку Райлі, у голові якої «живуть» п'ять основних емоцій: Радість, Сум, Гнів, Страх і Огида. Ці емоції впливають на її поведінку та рішення. Коли сім'я Райлі переїжджає в нове місто, її емоції починають конфліктувати, і дівчинка вчиться справлятися зі змінами та новими почуттями.

Рефлексія:

Після перегляду обговорювали, які емоції були у героїні мультфільму, коли вона відчувала радість, сум або гнів. Діти ділилися своїми емоціями, які вони відчують у різних ситуаціях, і розмірковували, як важливо розуміти свої

почуття та вміти їх контролювати. Вихователь пояснював, що всі емоції важливі й необхідні, навіть такі, як смуток чи страх.

Отже, нами була розроблена психокорекційна програма для розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку «Емоційний світ дитинства», яка включала в себе 9 психотерапевтичних ігрових занять. При впровадженні психокорекційної програми для дітей дошкільного віку (15 осіб) були використані наступні основні методи: бесіда з дітьми, ігрова терапія, методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія).

Таким чином, зазначені методи під час впровадження психокорекційної програми допомогли нам розвинути емоційний контакт між дітьми; поліпшити емоційний клімат в групі; сформувати моральні цінності; розвинути уяву, емоційний відгук на казкових персонажів; розвинути емоційний інтелект, емоційну розрядку через рух, навички вербального вираження емоцій; показати дітям дошкільного віку, що таке емоції та почуття; навчити дітей розуміти власні емоції та емоції інших людей і правильно їх називати; сформувати у дитини емоційну чутливість, здатність співвідносити емоції з певними образами, кольорами; навчити дітей самовиражатися та спілкуватися емоційно; виражати та розпізнавати різні емоції через гру з ляльковим театром; знімати емоційну напругу через гру; підвищити емоційний тонус; виражати почуття через творчість, розвивати уяву і емоційну чутливість; знімати емоційне напруження; розуміти різницю між злістю та добротою; розвинути емоційну гнучкість; висловити емоції через голос, зняти напругу; навчити дітей контролювати свою злість і відновлювати емоційний баланс через фізичну концентрацію; допомогти дітям через гру зняти емоційну напругу та навчити їх швидко реагувати на зміни емоційних станів; за допомогою казки допомогти дітям дошкільного віку зрозуміти, що всі почуття важливі та запам'ятати, що емоції змінюються, як погода; за допомогою мультфільму ознайомити дітей з різними емоціями, навчити їх розпізнавати і правильно висловлювати свої почуття, розвивати емоційний інтелект та вміння говорити про свої емоції.

3.2 Оцінка ефективності психокорекційної програми

Після проведення психокорекційних занять на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку нами було здійснено повторне дослідження, з метою дослідити зміни емоційної сфери після корекційного впливу, у групі досліджуваних 15 дітей у віці 4-6 років на базі Миколаївського Центру розвитку дитини «Паросток».

За результатами проєктивної методики «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуена Мінь Анема було визначено 8 дітей (53,3 %) з високим рівнем емоційного інтелекту, спрямованим на емоційні переживання людини (діти намалювали людське обличчя, яке передає емоції) та 7 дітей (46,7 %) з середнім рівнем емоційного інтелекту, що свідчить про емоційну спрямованість дитини на оточуючі предмети та людей в цілому (на малюнках були зображені люди). Варто виокремити, що дітей з низьким рівнем, при повторному дослідженні, не виявлено (рис. 3.3).

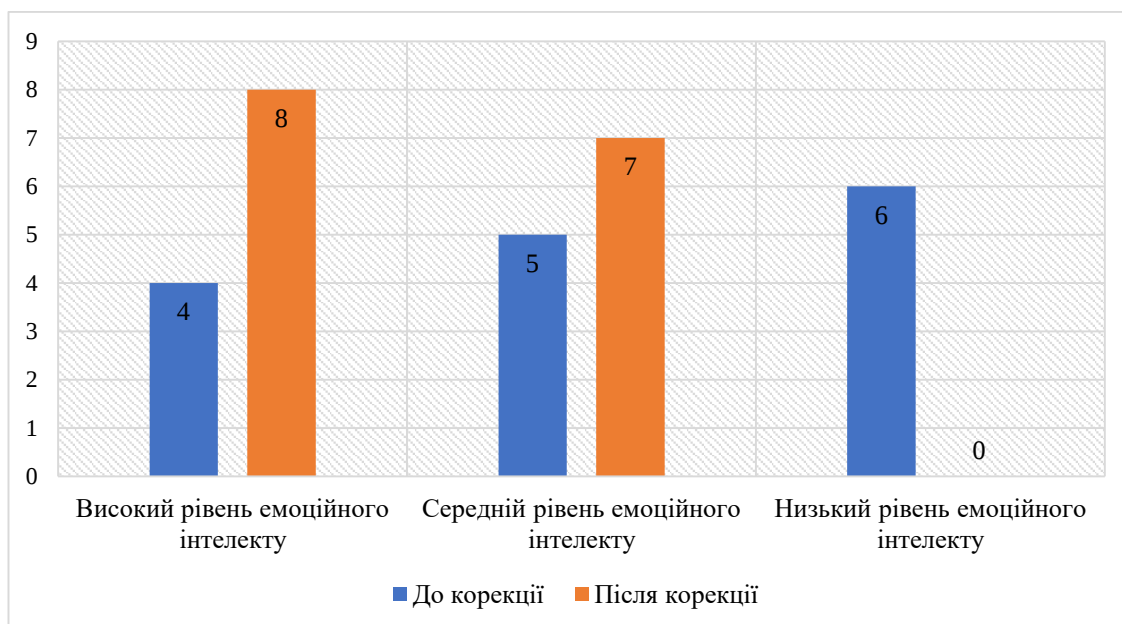


Рис. 3.3. Порівняльні результати дослідження емоційного інтелекту дітей дошкільного віку за проєктивною методикою «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» Нгуена Мінь Анема до корекції та після

Можна зробити висновок, що рівень емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку виріс вдвічі. Важливим показником є відсутність низького рівня емоційного інтелекту.

За проективною методикою «Три бажання» Нгуена Мінь Анема, результати повторного дослідження показали, що знову всі суб'єкти дослідження справилися із завданням, та майже всі діти намалювали по три бажання, як і зазначав психолог. Ми визначили, що у 9 дітей переважає високий рівень емоційного інтелекту, а у решти – 6 дітей переважає середній рівень (рис. 3.4).

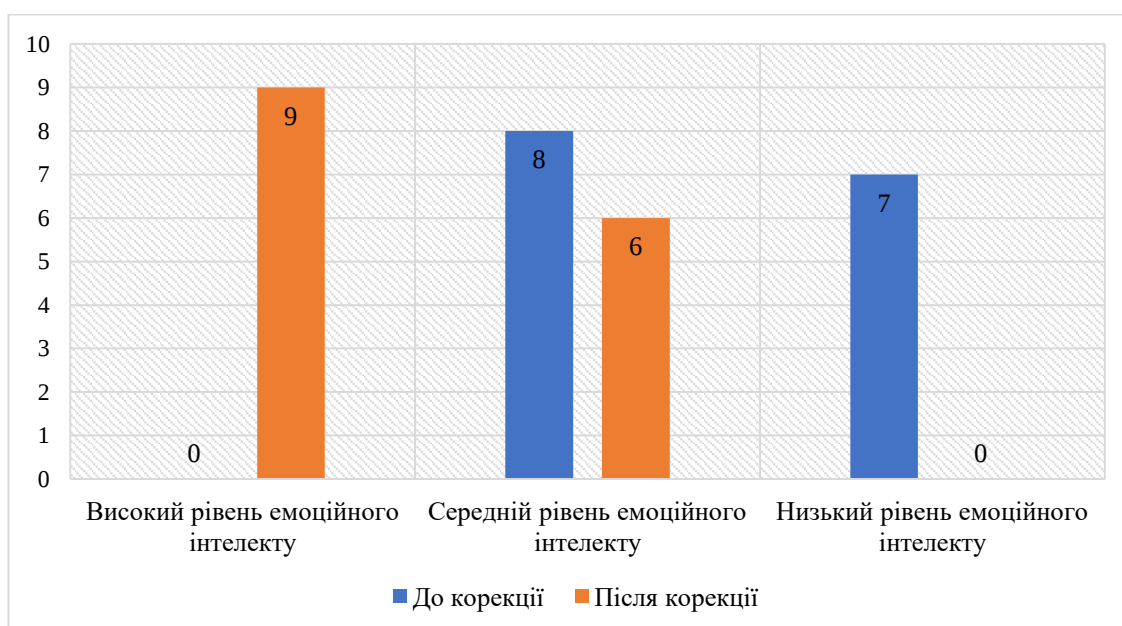


Рис. 3.4. Порівняльні результати дослідження емоційного інтелекту дітей дошкільного віку за проективною методикою «Три бажання» Нгуена Мінь Анема до корекції та після

Як бачимо, результати вражаючі. Після корекційного впливу низького рівня емоційного інтелекту серед досліджуваних дітей не виявлено зовсім, натомість переважаючим став високий рівень емоційного інтелекту, якого до корекції не було виявлено зовсім.

Наступні результати були на виявлення емоційної спрямованості загальної самооцінки дитини за методикою «Який Я?» (за О.А. Білобрикіною). Так, повторне тестування показало, що з 15 дітей у 12 переважає позитивний знак загальної самооцінки, що є найбільш соціально бажаним результатом. При цьому, у 3-х дітей виявлений невизначений (нейтральний) показник емоційного

забарвлення загальної самооцінки, тобто їх почуття самоцінності ще недостатньо розвинуте. Слід зауважити, що нейтральний показник визначений у тих дітей, які при попередньому опитуванні характеризувалися амбівалентним (суперечливим) та індіферентним (байдужим) емоційним знаком самооцінки.

Таким чином, психокорекційна робота здійснила значні зміни у емоційному забарвленні загальної самооцінки дітей. При повторному зрізі, не було виявлено дітей з амбівалентним (суперечливим), індіферентним (байдужим) та негативним знаком самооцінки, що говорить про сформованість системи ціннісних орієнтирів дитини, розвинуте почуття самоцінності, наявність конкретності в саморозвитку дитини та доречність впровадження психокорекційної програми, частиною якої було створення емоційно комфортного середовища, де кожна дитина відчувала себе цінною та важливою, а похвала та підтримка з боку вихователя-психолога допомогла розвинути впевненість в собі у дитини.

Результати потворного дослідження за методикою кольоротерапії (за Є. Т. Дорофєєвою) дали можливість підсумувати, що більшість дітей (12 осіб) обрали порядок розташування кольорових карток «червоний-зелений-синій», що вказує на їх позитивний емоційний стан. Решта дітей (3 особи) обрали комбінацію «зелений-червоний-синій», що свідчить про наявність нейтрального емоційного стану (рис. 3.5).

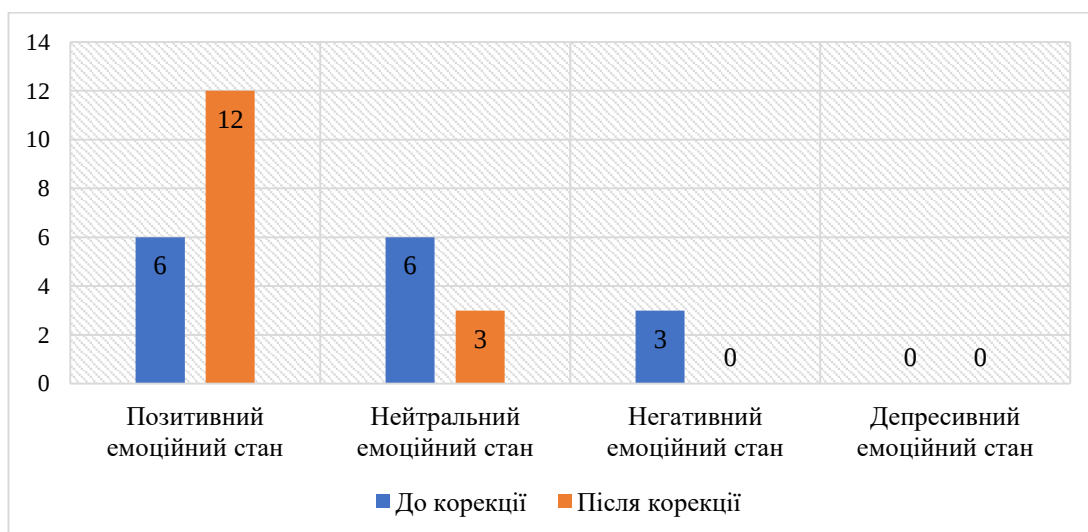


Рис. 3.5. Порівняльні результати оцінки емоційного стану дитини за методикою кольоротерапії (автор Є.Т. Дорофєєва) до корекції та після

Отже, згідно порівняльних результатів методики, нам вдалось позбутися негативного емоційного стану, зменшити кількість нейтрального емоційного стану та вдвічі збільшити показник позитивного емоційного стану у дітей дошкільного віку. Таким чином, психокорекційна програма є ефективною.

За методикою «Мій настрій» під час формувального експерименту, було виявлено 12 осіб мають високий рівень уміння називати та показувати свій емоційний стан, решта – 3 дитини характеризуються середнім рівнем (рис. 3.6).

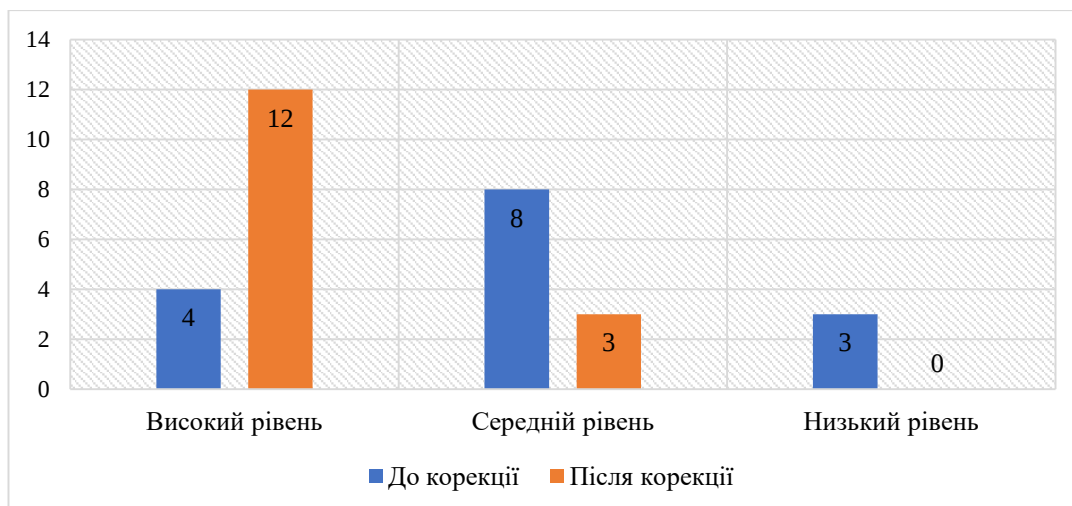


Рис. 3.6. Порівняльні результати визначення рівня уміння називати і показувати свій емоційний стан (за методикою «Мій настрій») до корекції та після

Отже, з діаграми видно, що високий рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан після впровадження психокорекційної програми зріс втричі, а низький рівень – відсутній, що свідчить про позитивні результати проведених психокорекційних занять.

Порівняльні результати відповідей вихователів щодо емоційного стану кожної дитини в групі за опитувальником «Емоційне благополуччя дитини в групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік) показали, що в групі комфортний емоційний простір, наявне емоційне благополуччя дітей, всі діти (100 %) почувають себе вільно, впевнено, розкуто, спокійно та в безпеці.

Отже, після проведеного повторного дослідження, було виявлені позитивні зміни та результати. Таким чином, високий рівень емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку виріс вдвічі, а низький рівень – відсутній. Майже у всіх дітей

переважає позитивний знак загальної самооцінки, що є найбільш соціально бажаним результатом, та відсутні зовсім негативне, індиферентне та амбівалентне емоційне забарвлення загальної самооцінки дітей. Нам вдалось позбутися негативного емоційного стану, зменшити кількість нейтрального емоційного стану та вдвічі збільшити показник позитивного емоційного стану у дітей дошкільного віку. Високий рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан зріс втричі. Зазначені результати дають впевненість стверджувати, що впровадження психокорекційної програми, яка включала в себе 9 психокорекційних ігрових занять, була ефективною та позитивно вплинула на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку.

Висновки до третього розділу

Формувальний експеримент, спрямований на розвиток емоційного інтелекту, емоційної грамотності та емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку в цілому, включав у себе розробку психокорекційної програми та перевірку ефективності її впровадження.

Отже, нами була розроблена психокорекційна програма для розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку «Емоційний світ дитинства», яка включала в себе 9 психотерапевтичних ігрових занять. При впровадженні психокорекційної програми для дітей дошкільного віку (15 осіб) були використані наступні основні методи: бесіда з дітьми, ігрова терапія, методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія).

Зазначені методи під час психокорекційної програми допомогли покращити емоційний контакт між дітьми, розвинути їх емоційний інтелект та навички вираження емоцій. Через гру, казки та мультфільми діти навчилися розпізнавати, розуміти та контролювати свої емоції, а також правильно їх називати.

З метою визначення ефективності впровадженої психокорекційної програми нами було здійснене повторне дослідження зміни емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку після корекційного впливу.

В результаті повторної психодіагностики було виявлено наступні позитивні зміни: високий рівень емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку виріс вдвічі, а низький рівень – відсутній; майже у всіх дітей переважає позитивний знак загальної самооцінки, що є найбільш соціально бажаним результатом, та відсутні зовсім негативне, індиферентне та амбівалентне емоційне забарвлення загальної самооцінки дітей; вдалось позбутися негативного емоційного стану, зменшити кількість нейтрального емоційного стану та вдвічі збільшити показник позитивного емоційного стану у дітей дошкільного віку; високий рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан зріс втричі.

Зазначені результати дають впевненість стверджувати, що впровадження психокорекційної програми, яка включала в себе 9 психокорекційних ігрових занять, була ефективною та позитивно вплинула на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження на тему «Психологічна корекція емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку» дало можливість зробити наступні висновки:

1. Здійснено аналіз теоретичних аспектів психологічної корекції емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку. Визначено, що розвиток емоційно-почуттєвої сфери проходить крізь певні етапи, кожен з яких характеризується своїми унікальними особливостями та викликами. Дошкільний вік вважається критичним періодом для розвитку емоцій та почуттів у дітей, адже в цей час формуються основні аспекти їхньої емоційно-психологічної сфери. Вплив різних факторів на розвиток емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку є визначальним. Серед таких факторів варто виділити соціальне середовище, сімейні умови, індивідуальні особливості та виховання. Важливим є контроль за емоційним розвитком дітей з метою профілактики порушень та можливість використання психокорекційних програм у необхідних випадках.

2. Розглянуто вибірку та особливості психодіагностичного інструментарію дослідження. Основою для проведення експерименту стало дослідження емоційно-почуттєвої сфери дошкільників, що проводилось на базі Миколаївського центру розвитку «Паросток» серед 15 дітей, віком від 4 до 6 років. Експериментальне дослідження складалося з трьох частин: проведення констатувального експерименту та здійснення формувального експерименту, щоб перевірити ефективність психокорекційного впливу.

Для досягнення цілей дослідження були обрані наступні психологічні та ігрові методики для проведення констатувального та формувального експерименту: проєктивні методики «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» та «Три бажання» Нгуена Мінь Анема; методика «Який Я?» (за О.А. Білобрикіною); методика кольоротерапії (за Є. Т. Дорофєєвою); методика «Мій настрій»; опитувальник вихователів «Емоційне благополуччя дитини в

групі» (автори Г. Любіна, Л. Мікулік); ігрова терапія – гра з ляльками-рукавичками «Емоційні пригоди» (авторська методика) та методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія).

3. Було проведено експериментальне дослідження емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку, а саме їх емоційного інтелекту та емоційної спрямованості дитини, стан емоційної спрямованості загальної самооцінки дитини, оцінку емоційного стану дитини через зміну чутливості за основними трьома кольорами, рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан, виявлення стану емоційного благополуччя в групі. Аналіз результатів дослідження дав змогу підсумувати, що більшість дітей дошкільного віку мають незначні уявлення про емоції, їх емоційна чутливість має свої межі, і вони не здатні сповна розуміти деякі емоційні стани; у досліджуваних дітей присутня здатність до емоційної децентрації (тобто вміння враховувати почуття та емоції інших людей); є діагностовані діти з нейтральною, суперечливою та байдужою оцінкою, що свідчить про наявні проблеми в сформованості системи ціннісних орієнтирів та самоцінності, а також діти з негативним емоційним станом, які мають певні психологічні проблеми: тривогу, напруженість, печаль, смуток, перенапруження всього організму. Результати дослідження виявили дітей, які мають або середній або низький рівень уміння показувати і називати свій настрій, тому вони потребують підтримки в розвитку емоційного інтелекту та емоційно-почуттєвої грамотності. За результатом опитування вихователя емоційне благополуччя більшості дітей в групі варто вважати благополучним, для решти дітей варто налагодити комфортний емоційний простір в групі.

Зазначені результати дослідження свідчать про необхідність проведення ефективної психологічної корекції, спрямованої на розвиток емоційної грамотності дітей дошкільного віку (навички розпізнавати, називати, показувати та виражати свої емоції та почуття в різних життєвих ситуаціях, а також емоції та почуття інших людей в колективі).

4. Відповідно до отриманих емпіричних даних було розроблено та впроваджено психокорекційну програму, спрямовану на розвиток емоційного інтелекту, емоційної грамотності та емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку в цілому. Основними методами, використаними при впровадженні психокорекційної програми для розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку були бесіда з дітьми, ігрова терапія, методи арт-терапії (танцювально-рухова терапія, казкотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, мульт-терапія). Таким чином, була розроблена комплексна психокорекційна програма «Емоційний світ дитинства», яка включала в себе 9 психокорекційних ігрових занять, тривалість кожного заняття становило 20-30 хвилин.

Після проведення психокорекційних занять на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку було здійснено повторне дослідження, з метою дослідити зміни емоційної сфери після корекційного впливу, у групі досліджуваних дітей дошкільного віку. Результати повторного дослідження показали позитивні зміни. Таким чином, високий рівень емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку виріс вдвічі, а низький рівень – відсутній. Майже у всіх дітей переважає позитивний знак загальної самооцінки, що є найбільш соціально бажаним результатом, та відсутні зовсім негативне, індивідуальне та амбівалентне емоційне забарвлення загальної самооцінки дітей. Вдалось позбутися негативного емоційного стану, зменшити кількість нейтрального емоційного стану та вдвічі збільшити показник позитивного емоційного стану у дітей дошкільного віку. Високий рівень уміння називати і показувати свій емоційний стан зріс втричі. Зазначені результати дають впевненість стверджувати, що впровадження психокорекційної програми, яка включала в себе 9 психокорекційних ігрових занять, була ефективною та позитивно вплинула на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецька О. Д. Психологічні аспекти вікових криз особистості від народження до юнацтва // Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ. Випуск 11, 2018. С. 36-42.
2. Божович Л. І. Особистість та її формування у дитячому віці: психологічне дослідження. 1968. 464 с.
3. Бреслав Г. М. Емоційні особливості формування особистості в дитинстві: норма та відхилення. 1990. 144 с.
4. Виготський Л. С. Дитяча психологія: Зібрання творів: в 6 т. 1984. Т. 4. 432 с.
5. Войтовська О. Розвиток емоційного інтелекту в дітей дошкільного й молодшого шкільного віку методами арт-терапії // Нова педагогічна думка. 2020. № 2 (102). С. 68-71.
6. Гончар Н. П. Формування креативності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засобами інтерактивних технологій навчання // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. // Ред. кол.: Н. В. Гузій (відп. ред.). Вип. 14 (24). К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 187–190.
7. Городиська В. В. Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 69, Т. 1. 2020. С. 56-61.
8. Гуд Г. О. Емоційна сфера особистості: теоретико- методологічний аспект дослідження // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том XIV: Методологія і теорія психології. Випуск 1. Київ– Ніжин. Видавець «ПП Лисенко М.М.». 2018. С. 84-94.
9. Дерев'янка С. П. Роль сім'ї у формуванні емоційного інтелекту дітей дошкільного віку // Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості

дитини в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї: зб. наук. праць за матеріалами III Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 25 лист. 2021 р.). Умань, 2021. С. 35 – 38.

10. Дерев'янка С.П. Методичні засоби діагностики емоційного інтелекту // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Психологічні науки. Чернігів : ЧНПУ, 2015. Вип. 128. С. 95–99

11. Дерев'янка С. П., Лавренко С. А. Методичні засоби діагностики емоційного інтелекту у дітей // Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки. Львів: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 7. С. 23 – 29.

12. Дмитріюк Н. С. Вплив емоцій на формування та становлення особистості // Проблеми сучасної психології. 2010. №8. С. 261–271.

13. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

14. Емоційний розвиток дошкільнят // Електронний журнал «Розвиток дитини». URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/10423/>

15. Емоційні порушення в дитячому віці та їх корекція: лекції. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/3901/86/>

16. Забродський М. М. Основи вікової психології : навч. посіб. Тернопіль: Богдан, 2003. 112 с.

17. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / Упоряд. І. В. Молодушкіна. 2-ге вид. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 207 с.

18. Замелюк М. І., Міліщук С. О. Казкотерапія як психологічний метод у роботі з дітьми дошкільного віку // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 63, Т. 1. 2019. С. 41-44.

19. Запорожець А. В., Невірович Я. З. До питання про генезу, функції та структуру емоційних процесів у дитини // Питання психології. 1974. № 6. С. 59-73.

20. Запорожець А. В. Значення ранніх періодів дитинства на формування дитячої особистості // Принцип розвитку на психології. 1978. С. 248 - 264.

21. Карамішева О. В. Вплив сім'ї на емоційний розвиток дитини середнього дошкільного віку // Педагогічний процес: теорія і практика. 2019. № 1-2. С. 93-99.
22. Кареліна І. О. Розвиток емоційної сфери дітей в дошкільному закладі освіти: вибрані наукові статті. Прага, 2017. 122 с.
23. Карпинська Д. О. Особливості формування емоційного інтелекту у дошкільників // Психологія: від теорії до практики: Інноваційні технології в роботі практичного психолога: матеріали III Міжнар. науково-практ. конф. (26 травня 2020 р., м. Суми). Ч. 1. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2020. С. 72 – 75.
24. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. К.: Либідь, 2007. 256 с.
25. Клевака Л. П., Гришко О. І. Розвиток особистості як умова формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку // New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters : Collective monograph. Riga : Baltija Publishing, 2021С. 351-366. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/103/2626/5627-1?inline=1>
26. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). К. : Освіта, 1998. 225 с.
27. Кошик Н.А. Ефективні шляхи розвитку емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку // Могилянські читання – 2024 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXVII Всеукр. наук.-практ. конф. : програма, Миколаїв, 6–10 листоп. 2024 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. (Подана до друку).
28. Кошелева А.Д. Проблема емоційного світосприйняття дитини в дитячій практичній психології // Психолог в дитячому саду. 2000. №2– 3. С.12–17.
29. Кошелева А. Д., Перегуда В. І., Шаграєва О. А. Емоційний розвиток дошкільнят: навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / під. ред. О. А. Шаграєвої, С. А. Козлової. 2003. 176 с.

30. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 7. С. 54–59.
31. Лисенкова І. П. Психологія емоційної сфери дітей із затримкою психічного розвитку // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2017. № 6. С. 196-201.
32. Лисенкова І. П. Застосування інноваційних психологічних методів у роботі з дітьми з когнітивними порушеннями // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць. Випуск № 11. 2018. 9 с.
33. Лисенкова І. П. Використання арт-терапевтичних методик у роботі з дітьми передшкільного віку із затримкою психічного розвитку // Наука і освіта. Психологія і педагогіка. 2013. № 3/СХІІІ, травень. С. 95-97.
34. Лисенкова І.П. Особливості застосування різних видів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку // Електронне наукове фахове видання «Народна освіта». Розділ 4. Методика, досвід. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2600
35. Лисенкова І. П., Кошик Н. А. Вплив факторів на особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку // Ольвійський форум – 2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Теоретико-методологічні основи розвитку когнітивної та емоційної сфер як фактор психічного здоров'я особистості : ХХІ Міжнар. наук. конф. 20–23 черв. 2024 р., м. Миколаїв : тези. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. С. 48-51.
36. Максименко С. Д. Емоційний розвиток дитини. К.: Мікрос СВВ. 2003. 220 с.
37. Марценюк М. О., Кабаштура Ю. В. Психологічні особливості розвитку емоційної сфери дитини-дошкільника. URL: <https://msu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D0%B7-1.pdf>

38. Медведєв О. Розвиток емоційної сфери особистості дитини як психолого-педагогічна проблема // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2013. № 44. С. 173-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2013_44_29

39. Мельничук І. В. Особливості емоційного розвитку дітей різного віку та статі // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Збірник наукових праць. 2002. № 11-12. С.149-154.

40. Методи визначення психологічного розвитку дитини-дошкільника: метод. посіб. для педагогів, практ. психологів, студ. серед. і вищ. пед. закл / С. Є. Кулачківська (наук.ред), Т.О. Піроженко та ін. К.: Світич, 2003. 40 с.

41. Назаревич В. В. Ігротерапія та казкотерапія для дітей // Енциклопедія практичної психології. URL: http://psychologis.com.ua/igroterapiya_i_skazkoterapiya_detey.htm

42. Нгуен М. А. Психологічні особливості формування емоційного інтелекту старших дошкільнят: на прикладі вітчизняних та в'єтнамських дітей: автореф. дис.... канд. психол. наук: 19.00.07. 2008. 24 с.

43. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості // Психологія і суспільство. 2004. № 4. С. 95–109.

44. Олійник О. М. Театральна-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Волощук В. О., 2017. 163 с.

45. Ольховецький С. М., Семків Б. Проективні методики в роботі психолога при корекції тривожних станів учнів молодшого шкільного віку // Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: екотренінг [збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23-24 квітня 2024 року)]. Відп. ред. Перепелюк Т.Д.. Умань-Київ: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2024. С. 149-150.

46. Павелків Р.В. Дитяча психологія: навч. посібник. К.: Академвидав, 2008. 432 с.

47. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 296 с.

48. Пасічник В.М., Пітин М.П., Пасічник В.Р. Характеристика емоційного розвитку дітей дошкільного віку // Український журнал медицини, біології та спорту. 2018. Том 3. № 7 (16). С. 297–301.

49. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. К.: Педагогічна думка, 2001. 527 с.

50. Передерій О. Вплив сім'ї на соціально-емоційний розвиток дитини дошкільного віку // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Вип. 1 (64). 2019. С. 190-193.

51. Погосова Н.М. Поглиблення в казку: корекційно-розвиваюча програма для дітей. 2006. 208 с.

52. Пономаренко О. Особливості емоційного розвитку дітей дошкільного віку. Методичні розробки. Київ, 2021. 6 с. URL: https://psychologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%B%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8F_%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA.pdf

53. Присяжнюк Б.В. Особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей підліткового віку // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 34 (73) № 2 2023. С. 60-64.

54. Приходько Ю. О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник : навчальний посібник. К.: Каравела, 2012. С. 328.

55. Проворова Є. М. Розвиток емоційної сфери дошкільників в процесі музичної діяльності // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : збірник наукових праць звітної-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9-10 лютого 2013 року / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 65-67.

56. Прусакова О. А., Сергієнко Є. А. Розуміння емоцій дітьми дошкільного віку // Питання психології. 2006. № 4. С. 24-35.
57. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Х.: Прапор, 2009. 672 с.
58. Психодіагностика емоційної сфери дітей дошкільного віку / методична робота під кер. С. Олексенко // Психолог дошкілля. № 8 (49). 2013. С. 6-18. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2382/1/S_OLEKSENKO_PD_8_IPPO.pdf
59. Рейковський Я. Експериментальна психологія емоцій / Перекл. з польськ. 1979. 392 с.
60. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології. 2002. 720 с.
61. Силко Р. М. Мульт-терапія як технологія виховання дітей // Активна мульт-терапія. Серія: Педагогічні науки. 2014. № 120. С. 188–190.
62. Славина Н. С. Емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційно–почуттєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку // Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». № 9. 2019. С. 542-553.
63. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори : в 5 т. Т. 3. Київ., Рад. школа, 1997. С. 7–278.
64. Тарнавська Н. П. Емоційно-розвивальний простір дошкільника в дошкільному навчальному закладі та родині // Особистість у єдиному освітньому просторі: Збірник наукових статей I Міжнародного освітнього форуму (м. Запоріжжя, 5 – 7 травня 2010 року). Частина 2 Конференції «Дитинство в сучасному світі: перші 7 років і все життя», «Інформаційно-комунікативний простір як нове середовище особистості». Вид-во «ЛПКС», 2010. С. 201–206.
65. Теплюк А.А. Особливості емоційного розвитку дітей дошкільного віку // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матер. III щорічної Всеукр. наук.-практ. конф., 18 квіт. 2013 р. Київ, 2013. С. 181-182.
66. Терещенко Л.А., Карабаєва І.І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ,

Том 10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Випуск 33. 2019. С. 214 – 234.

67. Терлецька Л.Г. Психологія дитинства: практикум. Навчальний посібник. К.: Главник, 2006. 144 с.

68. Токарева Н.М., Шамне А. В. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 283 с.

69. Трофаїла Н. Д. Розвиток когнітивної сфери та емоцій у дітей дошкільного віку // Психолого-педагогічний пошук : зб. наук. пр. студентів факультету дошкільної освіти / за ред.. Курка О.І. Вип. 3. Глухів: ГНПУ ім.О. Довженка, 2016. С. 288–292.

70. Трофаїла Н. Д. Емоційна сфера дитини-дошкільника: її розвиток та особливості // Вісник наукової лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в ХХІ столітті». Умань : АЛМІ, 2015. 11 с.

71. Трофаїла Н. Д. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 1.45. С. 155-158.

72. Урунтаєва Г.А. Дошкільна психологія: Навчальний посібник для учнів середніх навчальних закладів. 2-ге вид. 1997. 336 с.

73. Федорова М. А. Особливості емоційного розвитку сучасних дітей в аспекті становлення міжособистісних взаємин // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. Вип. 1 (46). С. 133-137. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31799/1/5.PDF>

74. Харченко Н. А., Чорна Т. О. Формування емоційного середовища дошкільника у науковій спадщині О.В. Запорожця // Актуальні проблеми психології: Методологія і теорія психології. С. 322-329. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrm/v14/i1/32.pdf>

75. Четверик-Бурчак А. Г. Емоційний інтелект як інтегративна властивість особистості // Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції «Психолінгвістика у сучасному світі – 2013». Переяслав-Хмельницький, 2013. 73 с.

76. Шкрєбтієнко Л. П. Емоційно-почуттєвий розвиток та його роль у вихованні патріотичних почуттів старших дошкільників // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (36), Issue: 74, 2015. С.76–78.

77. Шкрєбтієнко Л. П. Роль емоційно-почуттєвого розвитку особистості у виховному процесі старших дошкільників // Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. К.: ПВНЗ «Київський інститут бізнесу та технологій», 2012. No1 (17). С.121–122.

78. Шпак М. М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». Випуск 4. 2016. С. 196-205.

79. Шульга Л. М. Перевірка ефективності технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання // Інноваційна педагогіка: дошкільна педагогіка. Випуск 8. 2018. С. 198-201.

80. Язиніна Р. О. Особливості становлення емоційно-почуттєвої сфери дітей старшого дошкільного віку // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2014. Випуск №2 (24). 220 с.

81. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років: освіт. програма / О. П. Аксьонова та ін.; наук. керівник О. Л. Кононко. Київ: МЦФЕР-Україна, 2019. 487 с.

82. Carroll E. Izard. The psychology of emotions // University of Delaware Newark, Delaware. Plenum Press. New York and London, 1991. 460 p.

83. Harris P.L. Children's understanding of the link between situation and emotion // J. Exp. Child Psychol. 1983. V. 36. P. 1 – 20.

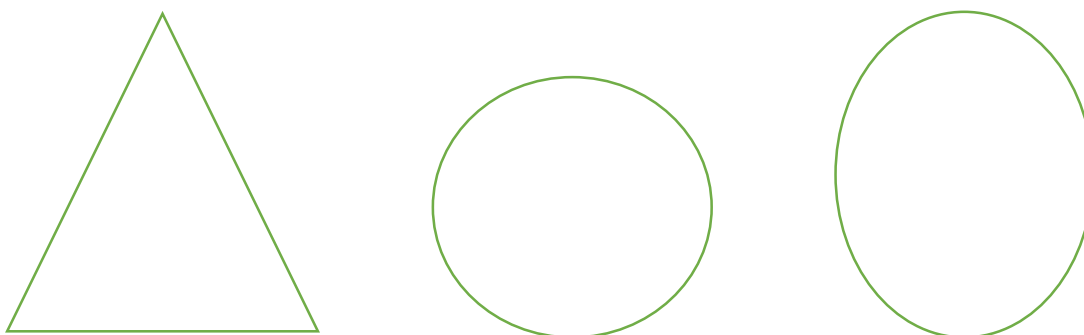
84. Lysenkova I.P. Forming of Creative Personality of Senior Preschool Age Child in Voice-Playing Activity // Transformation in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. P. 254-257.

85. Narwal K. A Study of relationship between emotional intelligence and academic stress of school going children. Mier-Journal of educational studies trends and practices. 2019. Vol. 9. P. 72–78.

Додаток А**Проективна методика «Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій» (М. А. Нгуен)**

Мета: Виявити рівень емоційної спрямованості дитини – на світ речей, на світ людей або на світ емоцій.

Матеріали: аркуші паперу із зображеннями геометричних фігур, олівець.



Інструкція: Психолог пропонує дітям за 15 хвилин додати (домалювати) до фігур будь-які деталі, щоб вийшли малюнки зі смислом.

Обробка результатів:

- 0 балів – домальовування відсутнє; зображений предмет або тварина;
- 1 бал – зображено людське обличчя;
- 2 бали – зображена людина (виражено її емоційний стан або вона зображена в русі).

Рівень розвитку емоційного інтелекту:

- низький: 0 балів;
- середній 1–2 бали;
- високий: 3–6 балів.

Проективна методика «Три бажання» (М. А. Нгуен)

Мета: Виявити емоційну орієнтацію дитини на себе або на інших людей.

Матеріали: аркуші паперу, кольорові олівці.

Інструкція: «Уявіть собі, що золота рибка може виконати три бажання. Що б ви побажали? Намалюйте!».

Обробка результатів:

- 0 балів – малюнок відсутній;
- 1 бал – малюнок пов'язаний з бажанням «для себе»;
- 2 бали – малюнок пов'язаний з бажанням «для інших людей».

Рівень розвитку емоційного інтелекту:

- низький: 0–3 бали
- середній: 4 бали
- високий: 5–6 балів.

Після закінчення малювання з дітьми проводиться бесіда для з'ясування характерних бажань.

Додаток В

Методика «Який Я?» (за О. А. Білобрикіною)

Мета: виявити емоційну спрямованість загальної самооцінки дитини.

Кожній дитині пропонуються сім узагальнених характеристик, що відображають певний емоційний показник оцінки, з яких вона обирає одну:

- найкращий;
- гарний;
- такий самий, як усі діти;
- поганий;
- гірший за всіх;
- коли як: іноді буваю гарним, іноді — поганим;
- не знаю.

Для того, щоб дитина обміркувала і запам'ятала оцінні характеристики, психолог повторює їх декілька разів у повільному темпі, з логічними паузами. Недоречно спрямовувати дитину на вивчення і повторення послідовності слів.

Інструкція: «Зараз я назву тобі декілька слів, послухай їх уважно, обери одне слово, яке, на твою думку, найбільше стосується тебе».

Обробка та інтерпретація результатів

Відповіді дитини співвідносяться з одним із показників емоційного забарвлення загальної самооцінки.

Варіанти відповідей	Емоційний знак	Бал
Найкращий. Гарний. Дуже гарний	Позитивна оцінка	4
Такий самий, як і всі діти	Нейтральна (невизначена)	3
Коли як: іноді гарний, іноді поганий	Амбівалентна (суперечлива)	2
Не знаю. Ніякий	Індиферентна (байдужа)	1
Гірший за всіх. Поганий. Найгірший	Негативна	0

Додаток Г

**Методика дослідження емоційного стану – методика кольоротерапії
(за Є. Т. Дорофєєвою)**

Мета: оцінка емоційного стану дитини через зміну чутливості за трьома основними кольорами.

Хід проведення: Дитині видають три картки різного кольору (червона, синя, зелена) і пропонують розкласти їх за бажанням. Процедура повторюється тричі.

Інструкція при першому пред'явленні: Подивись уважно. Перед тобою лежать три картки різного кольору – червона, синя, зелена. Обери ту, яка тобі доподобі. Психолог фіксує обрану першу картку.

Інструкція, коли вибір дитиною зроблений: А тепер картку якого кольору ти обереш? Психолог фіксує наступний вибір дитини. Третя, остання картка, також фіксується психологом. За результатами вибору, заповнюється протокол та проводиться аналіз стійкості психічного стану дитини.

Інтерпретація й обробка даних.

Проводиться відповідно до оцінки (характеристики) психічного стану за типом зміни чутливості.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПРОТОКОЛ

№ з/п	П.І. дитини	Порядок розташування кольорів		
		1 картка	2 картка	3 картка

**ОЦІНКА ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЗА ТИПОМ ЗМІНИ КОЛЬОРОВОЇ
ЧУТЛИВОСТІ**

№ з/п	Порядок розташування кольорів	Назва емоційного стану	Характеристика емоційного стану
1	Ч-С-З	Активні афекти. Стан афективного збудження (АЗ)	Діапазон змін від переживання, почуття нетерпимості, обурення до стану гніву, люті
2	Ч-З-С	Переживання стану функціонального збудження (ФЗ)	Емоції, пов'язані із задоволенням потреби. Діапазон – від переживання почуття

			задоволення до захвату, тріумфу. Домінування позитивних емоцій
3	З-Ч-С	Стан функціонального розслаблення (ФР)	Відсутність виражених переживань. Оцінюється людиною як спокійний стан, стійкий, оптимальний для реалізації людських контактів, стосунків, різних видів діяльності, де не потрібно напруження
4	З-С-Ч	Стан функціональної напруженості, настороженості (ФН)	Орієнтовні реакції характеризуються підвищенням уваги, активністю трапляються в тих ситуаціях, коли необхідний прояв подібних якостей. Оптимальний варіант функціональної системи
5	С-З-Ч-	Стан емоційного гальмування (ФГ)	Незадоволення потреб (печаль, туга, напруженість): від стану смутку до пригніченості, від заклопотаності до тривоги. Полярно ФЗ. Домінування негативних емоцій. Перенапруження всіх систем організму
6	С-Ч-З	Стан ефективного гальмування (АГ)	Трапляється здебільшого в клініці при глибоких екзогенних депресіях. Діапазон: від стану розгубленості, психологічного дискомфорту до страху. Полярно АЗ. Домінування сильних негативних емоцій

ВІДПОВІДНІСТЬ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ТИПОВІ ЗМІНИ КОЛЬОРОВОЇ ЧУТЛИВОСТІ

Зміни кольорів	Назва порушень	Характеристика емоцій
Ч-С-З	Афективне збудження (АЗ)	Позитивні емоційні стани
Ч-З-С	Функціональне збудження (ФВ)	
З-Ч-С	Функціональна розслабленість (ФР)	Нейтральні емоційні стани
З-С-Ч	Функціональна напруженість, настороженість (ФН)	
С-З-Ч	Функціональне гальмування (ФГ)	Негативні емоційні стани
С-Ч-З	Афективне гальмування (АГ)	

Методика «Мій настрій»

Мета: визначити уміння правильно називати і показувати свій емоційний стан.

Інструкція:

- Покажи, який ти, коли веселий. Назви цей настрій.
- Покажи, який ти, коли сумний. Назви цей настрій.
- Покажи, який ти, коли сердитий. Назви цей настрій.
- Покажи, який ти, коли ображений. Назви цей настрій.
- Покажи, який ти, коли злий. Назви цей настрій

Оцінювання результатів:

Оцінки виставляються в балах (1 бал — за кожний правильно показаний настрій; 1 бал — за правильно названий настрій).

Результати додаються, визначається загальна кількість балів.

Максимальний результат — 10 балів.

Рівень уміння розрізняти і називати свій емоційний стан:

10 балів — дуже високий

8–9 балів — високий

4–7 балів — середній

2–3 бали — низький

0–1 бал — дуже низький

Додаток Е

**Опитувальник вихователів «Емоційне благополуччя дитини в групі»
(автори Г. Любіна, Л. Мікулік)**

Мета: визначити емоційне благополуччя дитини і групі дитячого садка.

Інструкція: Шановні вихователі, дайте відповіді на запропоновані питання максимально відверто.

Інтерпретація та обробка результатів. Якщо на більшість запитань ви відповіли позитивно, то дитина відчувається емоційно благополучно, комфортно. Якщо на більшість запитань відповідь негативна, то це свідчить про відсутність емоційного комфорту, наявність травмувальної емоційної ситуації.

ОПИТУВАЛЬНИК

№ з/п	Запитання	Так	Ні
1	Дитина відчувається впевненою щоранку		
2	Дитина може самостійно обрати іграшки, заняття, посібники		
3	Дитина має право на вибір діяльності		
4	Дитина має право відмовитись від колективної діяльності		
5	Дитина може обрати свій спосіб дії з іграшками, матеріалами		
6	Дитина має право на власний темп роботи		
7	Дитина може виявляти активність, ініціативу (зокрема, рухову)		
8	Дитина відчуває себе частиною спільноти, пропонує свої рішення		
9	Дитина відчуває свою значущість для дорослих, однолітків		
10	Дитина відчуває себе достойною людиною		
11	Дитина звертається по допомогу, коли щось не виходить		
12	Дитина відчуває настрій однолітків, дорослих		
13	Дитина може керуватись правилами поведінки		

ГРА З ЛЯЛЬКАМИ-РУКАВИЧКАМИ «ЕМОЦІЙНІ ПРИГОДИ»

Мета гри: Допомогти дітям дошкільного віку виразити та розпізнати різні емоції через гру з ляльковим театром.

Вік дітей: Дошкільний вік (4-6 років).

Матеріали: ляльки-рукавички з різними емоційними виразами обличчя, м'які іграшки-тваринки, декорації для міні-сцени лялькового театру, смайли з назвами емоцій (рис. 1).



Рис. 1. Смайли з назвами емоцій

Правила гри:

- Педагог готує ляльковий театр і розкладає по столу перед дітьми ляльки-рукавички, м'які іграшки-тваринки та смайли з емоціями. Кожна лялька, іграшка представляє певну емоцію (радість, смуток, здивування, страх тощо).

- Діти по черзі вибирають ляльку-рукавичку, м'яку іграшку-тваринку та смайл з емоцією. Їх завдання – оживити ляльку, показуючи через неї вибрану емоцію.

- Діти використовують ляльки, іграшки для створення короткої історії, де герої переживають різні емоції. Педагог заохочує дітей обговорювати, що могло викликати ту чи іншу емоцію у ляльки, іграшки.

Рефлексія: Після завершення ігрового сценарію діти разом з педагогом обговорюють емоції, які були представлені ляльками, м'якими іграшками-тваринками. Вони розмірковують, як можна впоратися з негативними емоціями та які позитивні емоції вони відчували під час гри.

Заключний етап: Діти мають можливість змінити емоційний стан своїх ляльок, створюючи щасливий кінець для кожної історії.

Гра дозволяє дітям дошкільного віку в ігровій формі розпізнавати та виражати емоції, розвивати емпатію і соціальні навички. Вона також сприяє розвитку мовлення, фантазії та творчих здібностей дітей.

Фотозвіт до Заняття 1. Добрі та погані справи



Фотозвіт до заняття 4. Лялькотерапія.**Гра з ляльками-рукавичками «Емоційні пригоди»**





Фотозвіт до Заняття 5. Я люблю...

Фотозвіт до Заняття 6.**Вправа 5. Кольорове розвантаження**

Фотозвіт до Заняття 7. «Я боюсь. Мій страх»

Фотозвіт до казкотерапії



Малюнки дітей до проєктивних методик М. А. Нгуена
«Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій», «Три бажання»
(констатувальний експеримент)





Малюнки дітей до проєктивних методик М. А. Нгуєна
«Домальовування: світ речей – світ людей – світ емоцій», «Три бажання»
(формувальний експеримент)



**Малюнки дітей до проєктивної методики
«Неіснуюча тварина» (за М. З. Друкаревичем)
(формувальний експеримент)**

